FORSVARSMINISTERIET

Delrapport 3:5

Pårørende og børn, herunder særligt børn af udsatte veteraner

Evalueringen af den samlede veteranindsats
Juni 2020

Indhold

1. Indledning 1
2. Delkonklusioner 1
2.1. Delkonklusioner vedrørende den nuværende indsats 1
2.2. Delkonklusioner vedrørende den fremtidige indsats 2
3. Kortlægning af fokusområdet 3
3.1. Kortlægning af indsatsen overfor soldaters og veteraners pårørende og børn 3
3.2. Økonomisk overblik over det samlede fokusområde 4
3.3. Den aktuelle udvikling indenfor fokusområdet 5
4. Evaluering af fokusområdet 6
4.1. Evalueringen af de nuværende indsatser 6
4.2. Mulige nye initiativer i den fremtidige indsats 9
4.2.1. Styrkelse af pårørendearrangementer hos Forsvaret 9
4.2.2. Vidensdeling og opkvalificering 11
4.2.3. Generel læring og øvrige forslag 13

1. Indledning

Hele familien påvirkes, når en soldat rammes af PTSD efter en udsendelse. Bag enhver veteran er pårørende. Og dem skal vi blive endnu bedre til at tage hånd om. Det gælder særligt deres børn, og det gælder før, under og efter udsendelse. Familien lider med den skadede veteran, men familien og netværket er også de vigtigste faktorer for at få veteranen tilbage til et godt liv.

Det følger af forsvarsforliget 2018-2023, at den samlede veteranindsats skal evalueres. Veterancentret er omdrejningspunktet for veteranindsatsen og har ansvaret for løbende at udvikle og koordinere indsatsen på tværs af den offentlige sektor. Udover Veterancentrets og andre offentlige myndigheders tilbud er de frivillige og faglige organisationers arbejde et uundværligt bidrag i den samlede indsats. Denne delrapport omhandler indsatser indenfor pårørende og børn herunder særligt børn af udsatte veteraner.

Delrapporten er resultatet af en evalueringsproces, hvor Veterancentret sammen med de centrale aktører på området har arbejdet på at kortlægge området og undersøge behovet for nye indsatser. Familienetværket, Støt Soldater og Pårørende, Klub Veterankids Bornholm, Frømandskorpsets og Jægerkorpsets Sociale Netværk, Kontaktofficerer i Forsvaret, Faktor 8, KFUM, Fonden Danske Veteranhjem, DIF Soldaterprojekt og Veteranstøtten har blandt andet gjort en stor indsats gennem deltagelse i flere workshop og med konstruktive bidrag til evalueringen af de eksisterende indsatser.

Herunder gives først et kort overblik over delkonklusionerne for de eksisterende indsatser samt anbefalinger for den fremtidige indsats indenfor pårørende og børn. Rapporten gennemgår derefter resultaterne af den kortlægning og evaluering af rehabiliteringsindsatsen, som danner grundlag for anbefalingerne.

2. Delkonklusioner

2.1. Delkonklusioner vedrørende den nuværende indsats

Evalueringen af den nuværende indsats vedrørende pårørende og børn viser overordnet, at Veterancentret med etablering af Familieenheden har en portefølje af relevante og anvendte tilbud, som retter sig mod målgruppen og behovet for anerkendelse og støtte hos pårørende og børn til soldater og veteraner. Nedenstående delkonklusioner uddybes i afsnit 4.1.

I forhold til Veterancentrets nuværende indsats er delkonklusionerne samlet set, at:

- Samtalegrupper for børn og unge, som giver mulighed for netværksdannelse, og for at børn og unge kan møde andre i samme situation, bør fastholdes og videreudvikles. Familieenheden med specialiserede børnerådgivere er på vej ind i indsatsen og vil bidrage til nationalt og lokalt at øge opmærksomheden på samtalegrupperne.

- Parterapi rettet mod PTSD og anden parterapi, som bidrager til, at parret gennemgår en fælles behandling og dermed øger samspillet i familien bør fastholdes.

- Den nuværende indsats indenfor parforholdskurser (PREP), som retter sig særligt mod den tjenestegørende soldat og dennes partner bør fortsættes.

- Fyraftensmøder for pårørende, bør fastholdes og fortsat udvikles med fokus på faglig vidensdeling med familier og pårørende til veteraner.

- Den nuværende forskningsmæssige indsats bør fastholdes, så evidens for effekt fortsat danner retning og ramme for de indsatser for familier, som implementeres.

I forhold til andre aktørers nuværende indsats er delkonklusionerne samlet set, at:

- Familienetværket yder en væsentlig støtte til børnegrupperne ved at sikre rum for samtale og netværksdannelse for forældrene, ligesom de støtter pårørendearrangementerne med viden og erfaring ud fra et peer-perspektiv. Familienetværkets indsats bør fastholdes.

- Veterancentret opfordrer til, at Støt Soldater Og Pårørende, der afvikler feriecamps og som yder individuel økonomisk støtte til veteraner og deres pårørende, fortsætter deres indsats.

- Kontaktofficerernes indsats vedrørende pårørendearrangementer i forbindelse med udsendelse af soldater bør fastholdes med et øget fokus på veteranens familie. Familien oplever anerkendelse og kontakt med soldatens arbejdsplads er vigtig, og det vurderes afgørende for, at familien forstår de særlige arbejdsvilkår, der er for soldaten under udsendelse.

2.2. Delkonklusioner vedrørende den fremtidige indsats

På baggrund af den samlede evaluering af indsatsen rettet mod pårørende og børn, herunder særligt børn af udsatte veteraner, kan der skitseres en række mulige indsatser, som fremadrettet vil kunne gøre støtten til veteraner og veteranfamilier bedre. Der har i prioriteringen mellem de relevante input fra evalueringen været fokus på værdiskabelsen for de udsatte veteraner og deres familier samt på at mindske overlap og huller mellem de fremtidige indsatser.

Nedenstående to forslag til fremtidige indsatser er samlet i indsatspakker, som ved implementering vil styrke rehabiliteringsindsatsen på udvalgte områder. Indsatspakkerne beskrives mere indgående i afsnit 4.2.

Styrkelse af pårørendearrangementer hos Forsvaret

Indsatsen sikrer, at pårørendearrangementer møder familiernes og de pårørendes behov for netværksdannelse og viden om tiden før, under og efter en soldats udsendelse. Pårørendearrangementerne er de pårørendes bindeled til viden og støtte og bliver dermed en forebyggende indsats, der samtidig skal sikre anerkendelse af den indsats, de pårørende yder, når soldaten er udsendt. Estimeret økonomi til indsatsen er 0,7 mio. kr. årligt. Anbefalinger til indsatser i pakken:

- Opkvalificering af kontaktofficer-funktionen med faglig viden indenfor primært familie/børneområdet, herunder en håndbog til kontaktofficerer for kvalificering af indhold og best practice i forbindelse med afholdelse af pårørendearrangementer.
- Faglig og praktisk vidensdeling til børn og familie i forbindelse med pårørendearrangementerne.

Vidensdeling og opkvalificering

For at imødekomme behovet for større helhedsorientering i behandlingen af sager vedrørende pårørende og børn, bør der ske en øget og mere systematisk vidensdeling af professionelle og

frivillige aktører imellem, med fokus på familier herunder særligt børn og unge, samt øvrige pårørende herunder forældre og søskende. Estimeret økonomi til indsatsen er 0,2 mio. kr. årligt. Veterancentret omprioriterer derudover et årsværk til formålet. Anbefalingerne til indsatser i pakken:

- Opkvalificering via øget viden om soldater, veteraner og deres pårørende gennem materiale og oplæg til samarbejdspartnere såvel professionelle som frivillige.
- Frivilligt Veteranbørns Forum for udvikling og vidensdeling om samarbejdspartners tilbud og arbejdsgange, formålet er at sikre styrket samarbejde og et så finmasket tilbud til den enkelte familie som muligt.
- Ud over det særlige fokus på familier, herunder børn og unge, vil indsatsen også arbejde med øget fokus på forældre og søskende til veteraner. Således skal indsatsen rette sig mod vidensdeling om forældre og søskendes særlige situation, samt information om handlemuligheder, støtte og anden relevant viden som målgruppen kan have gavn af.

Udover nævnte indsatspakker har den samlede evaluering medført en generel læring og givet en række opmærksomhedspunkter, som Veterancentret vil arbejde videre med i en kvalificering og styrkelse af arbejdet med familierne, herunder børn og unge. Eksempelvis er der peget på metoder som med fordel kan inddrages i opgaveløsningen i Familieenheden, ligesom selve processen omkring de tre workshops har vist sig at sætte en god ramme for fremtidigt samarbejde de forskellige interessenter imellem. Hertil er der tilvejebragt en række ideer og emner, som Veterancentret og de relevante frivillige organisationer ligeledes vil kunne have som bagtæppe for mulig udvikling af tilbud fremadrettet. De input og ideer, som ikke direkte er at finde i indsatspakkerne, opsummeres i afsnit 4.2.3.

3. Kortlægning af fokusområdet

3.1. Kortlægning af indsatsen overfor soldaters og veteraners pårørende og børn

Som en del af evalueringen er der foretaget en kortlægning af de nuværende indsatser. Medtaget i kortlægningen er de indsatser, der modtager midler (over 75.000 kr.) fra Forsvarsministeriet via Finansloven. Indsatsen indenfor Forsvarsministeriets område overfor soldaters og veteraners pårørende, herunder særligt børn, består af følgende nuværende indsatser:

Veterancentret

- Samtalegrupper for børn og unge
- Parterapi
- Parforholdskurser (PREP)
- Fyraftensmøder
- PTSD FamilieCoach APP
- OBS guide
- Forskning indenfor pårørende og børn

Forsvaret

- Pårørendearrangementer

Andre aktører

- Familienetværket
- Støt Soldater Og Pårørende (SSOP)

Derudover kan veteraner og deres familier modtage støtte og tilbud fra kommuner og regioner på lige fod med andre borgere. En meget stor del af målgruppens støtte kan dermed være forankret udenfor Forsvarsministeriets ansvarsområde. Veterancentret samarbejder tæt med kommuner og regioner om denne del af støtten.

Der arrangeres endvidere en lang række aktiviteter for pårørende og børn af eksterne aktører uden finansiering fra Forsvarsministeriet. Dette sker blandt andet igennem Støt Soldater og Pårørende, Familienetværket og netværket Faktor 8.

3.2. Økonomisk overblik over det samlede fokusområde

I den økonomiske oversigt over indsatsen for veteranens pårørende og børn er medtaget de udgifter og årsværk, som anvendes på indsatsen hos Veterancentret og Forsvaret samt hos eksterne aktører finansieret over Finansloven.

Derudover modtager en række eksterne aktører midler fra Ferielejrpuljen og 2 mio. kr. puljen til aktiviteter for pårørende, børn og unge. Puljerne fremgår af den økonomiske oversigt i delrapporten vedrørende anerkendelse.

Den økonomiske oversigt er baseret på estimerede årsværk i Veterancentret og Forsvaret. Et årsværk er opgjort til 1924 timer, med mindre andet er anført. Opgørelsen omfatter kun direkte henførbare udgifter til de enkelte indsatser. Der er således ikke medregnet udgifter til administration, kompetenceudvikling, supervision mv. Der indgår endvidere ikke udgifter til IT og etablissement i opgørelsen. Den beregnede løn er baseret på en gennemsnitlig lønsats, og der er ikke medtaget lønudgifter til aktivitetsløn som fx engangsvederlag og udbetaling af merarbejde. Aktivitetsløn udgjorde i 2019 under 3 pct. af den samlede lønramme i Veterancentret.

Veterancentret fører løbende tilsyn i forhold til de årlige tilskud, der hvert år ydes til større eksterne veteranaktører som Familienetværket. Veterancentret er i tæt dialog med tilskudsmodtagerne i forhold til at understøtte god økonomiforvaltning og sikre, at midlerne anvendes til det, de er tiltænkt. De seneste år har Veterancentret haft fokus på også i højere grad end tidligere at blive en sparringspartner for flere af modtagerne på et mere organisatorisk niveau.

2019	Antal årsværk	Årsværk fordelt på antal MA	Lønudgifter t.kr.	Driftsudgifter t.kr.	I alt forbrug t.kr.
Veterancentret					
Samtalegrupper for børn og unge	1,2	15	601	126	727
Parterapi	5,5	20	2.873	-	2.873
PREP (parforholdskurser)	1,1	19	554	331	884
Fyraftensmøder	0,1	11	52	78	130
PTSD FamilieCoach APP *	0,1	2	52	-	52
Familieenheden **	-	-	-	-	-
Forskning indenfor børn og pårørende	1	3	522	206	728
Faglig ledelse, tværfaglig udvikling og koordination	0,3	2	172	-	172
I alt Veterancentret	**9,2**		**4.826**	**741**	**5.567**

Forsvaret				
Kontaktofficerernes Pårørendearrangementer***	5,5****	2.387	88	2.475
Eksterne aktører, finansieret via Finansloven*****				
Familienetværket			400	400
I alt vedrørende fokusområdet Børn og pårørende				**8.442**

*Blev udviklet i 2015-2017, hvor der årligt blev anvendt 0,3 ÅV samt i alt ca. 100.000 kr. i driftsudgifter. I alt har udvikling af APP således kostet ca. 620.000 kr.
**Familieenheden iværksættes fra 2020 med en leder og syv medarbejdere.
***Forsvarets samlede årsværk og udgifter til kontaktofficer er delt mellem dette fokusområde og fokusområdet vedrørende Forebyggelse. Et årsværk er her opgjort til 1600 timer.
****Heraf fem årsværk i Hæren.
***** Det beløb, der årligt gives i tilskud til aktøren jf. Finansloven.

3.3. Den aktuelle udvikling indenfor fokusområdet

Etableringen af Veterancentrets Familieenhed er sket sideløbende med evalueringen af veteranindsatsen. Familieenheden blev indviet den 2. marts 2020.

Veterancentrets Familieenhed
Formålet med etableringen af Veterancentrets Familieenhed er at styrke og koordinere indsatsen for tjenestegørende soldaters og særligt sårbare veteraners familier før, under og efter udsendelse. Enheden skal underbygge en hurtig, lokal og direkte indsats for familierne. Målsætningerne omhandler både støtte og anderkendelse i forhold til tjenestegørende soldaters familier, som har brug for viden, råd og vejledning i forbindelse med en udsendelse og ligeledes de familier, hvor en udsendelse har resulteret i, at en veteran oplever efterreaktioner, som påvirker hele familien. Indenfor begge målgrupper er der et særligt fokus på børn og unge og deres trivsel.

Familieenheden forventes at skabe opmærksomhed omkring Veterancentrets eksisterende tilbud til familierne og opdyrke samt styrke netværk med samarbejdspartnere. Hertil vil enheden sikre tæt samarbejde med kommunale, regionale og frivillige samt andre relevante indsatser, som har andre kompetencer på familieområdet, og som sammen med Veterancentret kan styrke den helhedsorienterede indsats om familierne. Det vurderes, at den lokale og hurtige indsats med fokus på børn/unge samt familierne vil forebygge og lindre de problemstillinger, der kan opstå i form af afsavn og utryghed i familien, når den ene voksne er udsendt i op til seks måneder af gangen. Ligesom de udsatte veteranfamilier vil opleve et system, der hænger sammen, da der skabes brobygning og vidensdeling mellem de forskellige instanser og det øvrige netværk, der støtter familien. Ligeledes er medarbejderne med til at udbygge og styrke det koordinerede samarbejde med de frivillige organisationer om tilbud til målgruppen og støtte til de enkelte familier.

Der er tilført 3,4 mio. kr. årligt til Veterancentret til løn- og driftsudgifter til enheden. Veterancentret har derudover omprioriteret to interne stillinger (to årsværk) til Familieenheden, hvilket skaber yderligere kapacitet for udvikling og opbygning af opgaveporteføljen. Dette er rele-

vant, da stillingerne indebærer projektejerskaber, der retter sig direkte mod indsatsen for pårørende og børn: PREP og Samtalegrupper for børn og unge.

Samtalegrupper for børn og unge
Samtalegrupper for børn og unge gennemgår i øjeblikket en tilpasning i forhold til de behov, som samtalegruppelederne møder i deres virke. I udvikling af børnegrupperne er der en øget opmærksomhed på at informere barnets eller den unges netværk om deltagelsen i et samtalegruppeforløb. Fremadrettet vil Veterancentret arbejde for, at barnet/den unge udvælger sig en 'vigtig voksen' i sit fagprofessionelle netværk (pædagog, lærere etc.), som kender til forløbet gennem kontakt med Veterancentret, og som kan støtte op undervejs og i særdeleshed, når samtaleforløbet stopper. Familieenhedens medarbejdere uddannes i løbet af juni 2020 til gruppeledere og Veterancentret øger hermed kapaciteten og derved muligheden for at kunne tilbyde flere samtalegrupper rundt om i landet. Veterancentret vil via øget kommunikation synliggøre indsatsen i højere grad, og Familieenheden vil med deres arbejde ind i familierne få et større kendskab til de børn og unge af veteraner, som kan henvises til indsatsen.

Ligeledes afdækkes mulighederne for at tilbyde de unge en anden mulighed for kontakt og netværksdannelse med hinanden end gennem et egentlig gruppeforløb. Veterancentret oplever, at det er vanskeligt at oprette grupper til unge, da de har mange andre interesser, og at deltagelse i rækken af gruppemøder er svære at få passet ind i et ungt hverdagsliv. Der kigges ind i yderligere og supplerende løsninger som weekendsamlinger, sportsaktiviteter eller lignende, hvor de unge kan samles og skabe et fællesskab.

4. Evaluering af fokusområdet

4.1. Evalueringen af de nuværende indsatser

Evalueringen af de enkelte indsatser i Veterancentret og hos de eksterne aktører indenfor pårørende og børn, herunder særligt børn af udsatte veteraner er vedlagt delrapporten som bilag 1. Her er hver enkelt indsats beskrevet i forhold til formål, målgruppe, aktiviteter, økonomi og resultater. Der er endvidere foretaget en vurdering af indsatsens effekt hos målgruppen, ligesom styrker og udfordringer for indsatsen er beskrevet. Endelig har der været mulighed for at perspektivere over eventuelle fremtidige planer og anbefalinger for indsatsen.

Nedenfor følger en opsummering over de væsentligste pointer fra evalueringerne.

Veterancentrets selvevaluering
Veterancentret har i dag et varieret tilbud til pårørende og børn. Tilbuddene udvikles, som efterspørgslen ændres og i takt med, at Familieenheden udvikler sin opgaveportefølje.

Samtalegrupper for børn og unge
Samtalegrupper for børn og unge har som målgruppe hovedsageligt børn og unge af udsatte veteraner, hvor børnene har brug for et rum til spejling af egen situation og redskaber til at håndtere en hverdag med en forælders efterreaktioner. Det vurderes ud fra efterspørgsel og en tidligere procesevaluering, at gruppeforløbene har en positiv indvirkning på barnet/den unge med øget trivsel for hele familien til følge. Indsatsen udbydes på skift i alle landsdele med fokus på børn af veteraner med efterreaktioner, grupperne er eftertragtede, hvorfor der er ventelister. Det anbefales, at samtalegrupperne fastholdes som tilbud i Veterancentret samti-

digt med, at de videreudvikles, og Familieenheden med specialiserede børnerådgivere træder ind i indsatsen og er med til nationalt og lokalt at øge opmærksomheden på denne.

Parterapi
Psykiske lidelser og efterreaktioner påvirker ikke alene den enkelte, men hele familien herunder partnere. Formålet med at inkludere partnerne i parterapi er således at støtte parret i en fælles udvikling af redskaber til symptomreduktion og sikre trivsel for hele familien. Der anvendes evidensbaserede metoder med påvist effekt. Der tilbydes parterapi i hele landet, og det anbefales, at tilbuddet om parterapi med fokus på PTSD behandling fastholdes.

PREP
Et andet tilbud til veteraner med partner er PREP. PREP er et parkommunikationskursus, der er målrettet den aktive soldat og har således et særligt forebyggende og anerkendende formål. Ligesom ved samtalegrupper for børn og unge opleves der at være en øget efterspørgsel i forhold til indsatsen med ventelister til følge. Formålet er, at parrene, gennem kommunikationsredskaberne, bliver bedre rustet til kommende missioner og hertil øger familiens trivsel også under udsendelse. PREP udbydes i alle landsdele. Det anbefales, at tilbuddet om PREP fastholdes i dets nuværende form.

Fyraftensmøder
Fyraftensmøder er rettet mod alle pårørende og er et nyere initiativ etableret på baggrund af efterspørgsel. Det imødekommer et udtrykt behov fra pårørende om viden indenfor forskellige temaer som blandt andet efterreaktioner, børns trivsel etc. Fyraftensmøderne skaber en ramme for vidensdeling og netværksdannelse og er etableret på baggrund af et italesat ønske om flere arrangementer for pårørende.

PTSD FamilieCoach
Et andet tilbud indenfor vidensdeling er app'en PTSD FamilieCoach, som er oversat fra en amerikansk app udviklet af Veteran Affairs National Center for PTSD. App'en er videreudviklet til pårørende med råd og vejledning i forhold til at leve sammen med en veteran med psykiske efterreaktioner. App'en er testet med positive tilbagemeldinger. App'en bliver pt. ikke anvendt af mange (downloaded på 290 telefoner), og effekten må derfor forventes at være begrænset. Da app'en er udviklet og ikke kræver den store ressourcemæssige vedligeholdelse anbefales det at bibeholde app'en til glæde for de, der gør brug af den i dag. Et gennemgående tema i de afholdte workshops viste endvidere, at der fortsat italesættes et behov for digitale løsninger for vidensformidling.

"OBS – guide til veteraners pårørende og netværk"
Ud over app til vidensindhentning omkring PTSD er folderen "OBS – guide til veteraners pårørende og netværk" blevet udviklet som et konkret formidlingsredskab, der skal give pårørende og netværk et simpelt intuitivt redskab, som udbreder kendskab til symptomer på efterreaktioner. Folderen er udviklet og er flere gange blevet genoptrykt, idet Veterancentret oplever efterspørgsel på folderen fra såvel pårørende som frivillige organisationer. Det anbefales, at folderen "OBS – guide til veteraners pårørende og netværk" fortsat genoptrykkes ved behov.

Forskning
Der er fortsat behov for viden og data for at sikre evidensbaserede metoder ved tilrettelæggelse af støtte og behandling til pårørende og børn. Veterancentrets nuværende forskning støtter

op med den viden, der skal bruges til udvikling af blandt andet Familieenhedens fremadrettede opgaveløsning. Det anbefales derfor, at forskning indenfor området pårørende og børn fastholdes.

Samlet vurderer Veterancentret, at de tilbud og indsatser, som Veterancentret allerede har, vil have betydelig sammenhæng med Familieenhedens opgaveløsning og tilsammen skabe et helhedsorienteret og bredspektret katalog af tilbud. Ved de afholdte workshops og interviews blev det også tydeligt, at det er tilbud, der er behov for og efterspørgsel efter hos målgruppen. Derfor anbefales det, at de fastholdes og udvikles i takt med, at Familieenhedens opgaveløsning bliver implementeret.

Evaluering af aktører udenfor Veterancentret

Veterancentrets evaluering af de eksterne aktører på området vedrørende pårørende og børn inkluderer interviews med tre forskellige aktører indenfor støtte til soldater og familier, camps for børn, unge og forældre samt pårørendearrangementer hos Forsvaret. I forbindelse med evalueringen af kontaktofficerernes indsats i forhold til pårørendearrangementerne er fire forskellige kontaktofficerer interviewet for at få inddraget informationer fra alle tre værn og enkeltmandsudsendelser i evalueringen. Evalueringen af eksterne aktørers nuværende indsats gennemgås herunder og uddybes i bilag 1.

Familienetværket og Støt Soldater Og Pårørende

Veterancentret vurderer, at aktørerne, som er evalueret i forbindelse med dette indsatsområde alle løfter relevante opgaver, som andre aktører ikke ville have mulighed for at løfte på samme måde og som spiller sammen med Veterancentrets indsatser med øget effekt til følge.
Familienetværket støtter med vigtige ressourcer ind i såvel Veterancentrets børnegrupper som i pårørendearrangementer og trækker i begge indsatser på peer-to-peer tankegangen.
Et vigtigt opmærksomhedspunkt fra evalueringen er den viden og erfaring Familienetværket har oparbejdet omkring støtte til Familier og børn før-under-efter udsendelse herunder relevant vidensformidling på pårørendearrangementer. En erfaring som Veterancentret er opmærksom på som vigtig viden for den videre udvikling af samarbejdet blandt andet omkring pårørendearrangementerne. Det anbefales at fastholde Familienetværkets bidrag i disse indsatser, ligesom netværket opfordres til at fortsætte deres øvrige indsats og samarbejde med andre aktører indenfor området.

Støt Soldater Og Pårørende har mulighed for (økonomisk) at støtte ind i forhold til helt specifikke behov til den enkelte og hele familier. De afholder tillige camps, som Veterancentret henviser til, med positiv effekt for børn, unge og forældre, og Støt Soldater Og Pårørende løfter derigennem en vigtig opgave, som Veterancentret ikke selv har mulighed for at løfte med samme effekt, da styrken i de afholdte feriecamps ligger i frivilligkonceptet. Det er i evalueringen blevet tydeligt, at Støt Soldater Og Pårørende har succes med at rekruttere unge til deres ferie-camps, en målgruppe, der ellers har vist sig vanskelig at nå. Veterancentret vil fremadrettet have en øget opmærksomhed på de positive erfaringer, Støt Soldater Og Pårørende har gjort sig for at sikre erfaringsudveksling og positiv udvikling af diverse tilbud til pårørende og børn. Veterancentret ønsker et fortsat tæt samarbejde med Støt Soldater Og Pårørende, ligesom organisationen opfordres til at fortsætte deres indsats og samarbejde med andre aktører indenfor området.

Pårørendearrangementer
Kontaktofficererne har ansvaret for pårørendearrangementer i Forsvaret, idet de pårørendes tilknytningen til den udsendte soldats arbejdsplads er vigtig. Arrangementerne bidrager til viden, forståelse og forbedrede vilkår i familien. Dette vil blive styrket fremadrettet i den indsats, der peges på i denne delrapport, ved en øget opmærksomhed på familiens behov for viden om deres muligheder og udfordringer under udsendelse, samt ved en reel udvikling af indholdet på arrangementerne.

4.2. Mulige nye initiativer i den fremtidige indsats

På Inspirationsdagen i november 2019 samlede Veterancentret aktører fra veteranorganisationer, netværk, Forsvaret, kommuner, psykiatri m.v. til en drøftelse af den eksisterende veteranindsats samt behovet for nye initiativer på området. Indenfor indsatser rettet mod pårørende og børn resulterede deltagernes store arbejde i tre temaer, som blev udvalgt til videre kortlægning og drøftelse:

1. Pårørendearrangementer hos Forsvaret
2. Netværk, der sammen løfter lokale indsatser for børn og unge
3. Veterancentrets familieindsats

Der er afholdt workshops indenfor alle tre temaer. Afrapporteringerne fra de enkelte workshops er vedlagt delrapporten som bilag 2. Flere af de temaer, der blev drøftet på de tre workshops, er allerede blevet adresseret i forbindelse med etablering af Familieenheden.

Veterancentret har gennemgået de mange faglige input og forslag fra deltagerne. Med fokus på størst mulig effekt for udsatte veteraner og deres familier samt et ønske om at lukke huller i indsatsen rettet mod veteranens pårørende og børn har Veterancentret uddraget en række indsatsområder, der med fordel kan styrkes. Jævnfør ovenstående er der tale om udbygning af den opgaveportefølje, som Familieenheden forventes at skulle løfte. På denne baggrund foreslås følgende indsatspakker jævnfør afsnit 2.2.:

- Styrkelse af pårørendearrangementer hos Forsvaret
- Vidensdeling og opkvalificering

Disse indsatspakker vil blive gennemgået i det følgende.

4.2.1. Styrkelse af pårørendearrangementer hos Forsvaret

Formålet med indsatsen er at styrke og udvikle de eksisterende pårørendearrangementer afholdt af kontaktofficerer hos Forsvaret således, at den forebyggende indsats møder familiernes og de pårørendes behov for netværksdannelse og viden om tiden før, under og efter en soldats udsendelse. Behovet peger blandt andet på en større udbredelse og ensretning af viden, som primært henvender sig til de pårørende i baglandet, og som omhandler udsendelsen set fra deres perspektiv. Pårørendearrangementerne er de pårørendes bindeled til viden og støtte og skal sikre anerkendelse af den indsats, de pårørende yder, når soldaten er udsendt.

Der vil i indsatsen blive arbejdet med udvikling og ensretning af pårørendearrangementerne. Der skal finde en opkvalificering af kontaktofficer-funktionen sted, således der sikres faglig viden indenfor primært familie/børneområdet med fokus på børns reaktioner ved afsavn.

Til dette formål vil der blandt andet blive udarbejdet en håndbog for best-practice indenfor afholdelse af pårørendearrangementer med fokus på familier og børn, og hertil udarbejdelse af materiale til brug for diverse oplæg.

Opkvalificeringen skal tillige sikre redskaber for rammesætning af netværksdannelse, således at pårørendearrangementerne i endnu højere grad får et forebyggende element med fokus på netværksgrupper for de pårørende alt efter behov. Netværksgrupperne skal gerne danne grundlag for støtte og vidensdeling også ud over den periode, hvor soldaten er udsendt.

MÅLGRUPPE
Alle familier og pårørende til soldater fra samtlige værn, som udsendes på mission i kortere eller længere tid og soldaten selv, så familien og de pårørende er så afstemt som muligt gennem hele udsendelsen. Der vil være en særlig opmærksomhed på børnene og de unge, samt netværksdannelse familierne imellem.

TILRETTELÆGGELSE OG ORGANISERING
Pårørendearrangementerne er organisatorisk placeret hos kontaktofficererne indenfor de tre værn.

Udvikling af pårørendearrangementerne og opkvalificering af kontaktofficererne vil ske i tæt samarbejde mellem Veterancentret og kontaktofficererne. Veterancenteret vil have ansvaret for at udarbejde materiale, herunder blandt andet en håndbog med anvisninger til 'best practise'. Dette vil ske i et tæt samarbejde mellem kontaktofficererne og Veterancentrets Familieenhed.

Der er forskellige rammer for de enkelte værns kontaktofficerer, og således også forskellige rammer for afvikling af pårørendearrangementer, derfor vil der skulle ske en udvikling på flere niveauer i forhold til behovene for de enkelte værn. Udsendelserne i de tre værn er ligeledes forskellige, hvilket medfører forskellige behov hos de pårørende og familierne, hvilket der også vil blive taget højde for.

Udvikling af pårørendearrangementer sker forsat gerne i samarbejde med frivillige organisationer, herunder Familienetværket.

FORVENTEDE RESULTATER OG EFFEKTER
Pårørendearrangementerne vil med opkvalificering af kontaktofficererne og den forebyggende netværksdannelse, have et øget fokus på de behov som familier og børn oplever, når den ene part mangler i hverdagen. Således forventes det, at familierne og soldaten vil være klædt bedre på til at håndtere børns reaktioner ved fravær af en forælder, ligesom bekymringer og spørgsmål er blevet adresseret. Hertil vil øget viden hos kontaktofficererne sikre, at spørgsmål og usikkerheder, der kommer til udtryk i familiens samarbejde med kontaktofficererne bliver adresseret, og at kontaktofficererne føler sig klædt på til at løfte opgaven, og inddrager Veterancentret eller andre relevante frivillige organisationer, hvor det er relevant.

TIDSPERSPEKTIVERNE FOR IVÆRKSÆTTELSE
Koncept for udvikling af pårørendearrangementerne samt opkvalificering af kontaktofficererne vil forventeligt kunne påbegyndes indenfor 1 år, men udvikling og afprøvning af et samlet koncept samt opkvalificering vil forventeligt strække sig over 1 – 2 år.

RESSOURCEBEHOV
Med udvikling og drift af indsatspakken for styrkelse og opkvalificering af pårørendearrangementer vurderes ressourceforbruget at ligge på omkring 100.000 kr. årligt i driftsudgifter samt 1 årsværk til udvikling og opkvalificering af kontaktofficererne, hertil et ukendt behov for ressourcetilførsel til kontaktofficer-funktionen.

4.2.2. Vidensdeling og opkvalificering

Formålet med indsatsen er at sikre en systematisk vidensdeling på tværs af professionelle og frivillige således, at de aktører, der er omkring de pårørende, det vil sige familierne, herunder børn og unge, samt forældre og søskende, er klædt bedst muligt på til sammen at løfte opgaven helhedsorienteret og kvalificeret, med viden og forståelse for soldater, veteraner og deres pårørende. Hertil etableres relevante lokale og nationale fora, hvor de forskellige aktører indenfor området kan mødes til sikring af fortsat udvikling af samarbejdet såvel som fælles løsninger.

Indsatsen består i udvikling af materiale, afholdelse af oplæg og undervisning samt etablering af relevante lokale fora, hvor der sikres viden og forståelse for veteranfamiliens særlige forhold til både fagprofessionelle samt frivillige aktører.

For at skabe et helhedsorienteret og finmasket efterværn vil indsatsen tillige fokusere på at afdække netværk af samarbejdspartnere lokalt, samt arbejdsgange og procedurer for forskellige interessenter. En sådan afdækning skal sikre, at tovholdere med tilknytning til familier med behov for støtte kender til hinandens roller, og hermed kan supplere hinanden i støtte til familien.

For at sikre samarbejde om fælles løsninger for veteranfamilierne med særligt blik på børn og unge og for at sikre viden og vidensdeling på tværs skal der etableres et nationalt Frivilligt Veteranbørns Forum, hvor frivillige interessenter mødes til drøftelser, vidensdeling og udvikling af den fælles indsats, til sikring af helhedsorienterede og finmaskede løsninger.

Sidste del af indsatspakken er et øget fokus på pårørende i øvrigt, dvs. forældre og søskende til veteraner. Her skal i lighed med familier, børn og unge, sikres vidensdeling til relevante aktører om de problemstillinger og behov for støtte, som forældre og søskende kan opleve at have, således at samarbejdspartnere er klædt bedst muligt på til også at udvikle relevante tilbud og støtte til gruppen.

MÅLGRUPPE
Indsatsen er rettet mod Veterancentrets samarbejdspartnere som eksempelvis kontaktofficerer fra Forsvaret, kommuner (veterankoordinatorer), skoler, institutioner, idræts- og hobbytilbud, frivillige organisationer, misbrugscentre, psykiatri og så videre. Sigtet er at sikre bedst mulig koordination og vidensdeling forskellige interessenter imellem, til gavn for veteranen, de pårørende og især børnene.

TILRETTELÆGGELSE OG ORGANISERING
Veterancentrets Familieenhed vil være tovholder på afdækning af tilbud og implementering af informationsdeling til relevante fagprofessionelle og frivillige aktører, som samarbejdspartnerne har behov for i deres støtte og arbejde med familier og pårørende til veteraner. Dette via

udvikling af materiale, afholdelse af oplæg og undervisning, og etablering af andre relevante lokale fora.

Veterancentret vil være tilrettelægger af det årlige tiltag Frivilligt Veteranbørns Forum med interessenter på pårørende, og særligt børne- og ungeområdet, som deltagere.

Ligeledes vil Veterancentrets Familieenhed have et øget fokus på søskende og forældre til udsatte veteraner således, at denne gruppe bliver robustgjort gennem støtte og anerkendelse. Dette vil ske gennem en øget og gennemgående opmærksomhed på denne målgruppe i de allerede eksisterende tilbud samt ved de ovenfor nævnte fora.

FORVENTEDE RESULTATER OG EFFEKTER

Indsatsen forventes at skabe sammenhæng mellem de mange forskellige støttefunktioner af frivillige som regionale/kommunale og Veterancentrets tilbud, således at støtte og efterværn til børn, unge, familier og øvrige pårørende bliver så finmasket og helhedsorienteret som muligt.

Vidensdelingen mellem relevante instanser vil øge kendskabet til hinandens ressourcer og muligheder for at støtte bedst op om familierne. Dette vil give mulighed for en efterspurgt helhedsorienteret støtte og et bedre overblik over tilbud på tværs af forskellige organisationer og sektorer indenfor børne- og familieområdet.

Den særlige opmærksomhed og vidensdeling omkring søskende og forældres behov og vanskeligheder vil styrke og bibringe overskud i form af nye handlemuligheder til familier, der kan opleve sig nedslidte, og som har behov for råd og vejledning i forhold til den rolle, de spiller i veteranens liv.

TIDSPERSPEKTIVERNE FOR IVÆRKSÆTTELSE

Initiativerne vil variere fra løbende udvikling i form af lokal viden genereret fra blandt andet Veterancentret, kommuner og andre aktører hen over samarbejde i konkrete sager.

Materiale og oplæg til vidensdeling hos fagprofessionelle skal udvikles og afprøves inden egentlig implementering. Dette kan igangsættes indenfor 1 år. Hertil kommer planlægning, opstart og gennemførsel af et nationalt årligt Frivilligt Veteranbørns Forum, som ligeledes kan iværksættes indenfor 1 år.

Det særlige fokus på søskende og forældre er allerede påbegyndt via oprettelsen af Veterancentrets Familieenhed og vil løbende blive videreudviklet efter afdækning af behov.

RESSOURCEBEHOV

Det anslås, at der er behov for at tilføre 1 årsværk til Familieenheden til den opsøgende indsats i forhold til vidensdeling med relevante faglige kræfter på området (skoler, daginstitutioner etc.). Dette årsværk kunne med fordel findes internt i Veterancentret ved at inddrage Veterancentrets brobyggere, som netop har kompetencerne til funktionen som vidensformidler og skaber af netværk for professionelle og frivillige, hvor opkvalificering indenfor veteranområdet er på dagsordenen.

Driftsomkostninger vil alt efter efterspørgsel forventeligt udgøre 200.000 kr. årligt.

4.2.3. Generel læring og øvrige forslag

I forbindelse med gennemførelsen af de tre workshops har mange emner og ideer haft deltagernes opmærksomhed. Der er blevet lyttet til alle forslag.

Enkelte emner er ikke blevet behandlet i den videre evaluering. Dette gælder blandt andet muligheden for lovmæssige juridiske ændringer i forbindelse med eksempelvis lov om tavshedspligt og samtykke. Forslaget er ikke taget med videre, da afdækning af forslaget ligger udenfor denne evaluering og Forsvarsministeriets ansvarsområde.

De workshops, som er afholdt indenfor pårørende- og børneområdet, er blevet faciliteret på en måde, hvor deltagerne løbende har prioriteret emnerne og udvalgt de områder, som grupperne fandt mest relevante. Det betyder, at nogle af emnerne alene er blevet drøftet indenfor den enkelte gruppe. Der henvises til bilag 2 for en oversigt over de registrerede idéer. Samme bilag beskriver ligeledes mere indgående forslagene fra de tre workshops.

De ideer, der fik opmærksomhed på dagen, vil kunne danne baggrundstæppe for videre udvikling, hvis der viser sig mulighed og behov herfor.

Det blev fx drøftet, hvordan børn kan have glæde af at tale med andre børn, og vigtigheden af at kunne genkende egne problemer og finder løsninger i andres historie. Ideer indenfor emnet var blandt andet børneambassadør korps, Kids Zones i lighed med DIF soldaterprojekt for voksne, samt udvikling af videoklip, hvor børn fortæller til andre børn. Ideen om videoklip fra børn til børn blev grebet af Støt Soldater Og Pårørende, som gerne vil engagere børnene og de unge i det arbejde ved kommende sommer camps. Veterancentret støtter, at Støt Soldater Og Pårørende arbejder videre med ideen, såfremt de fortsat finder initiativet relevant.

Udvikling af en app til brug for hele familien eller målrettet de unge, blev ligeledes nævnt som en mulighed for videndeling både i forbindelse med udsendelse, men også som et sted, hvor de pårørende, børn og unge kunne finde informationer og henvisninger hurtigt. Udvikling af en app er omfangsrig og bekostelig i forhold til den effekt, som Veterancentret har set ved lignende indsatser. Der vil fra Veterancentrets side dog fortsat være en opmærksomhed på, hvorledes digitale løsninger på sigt kan støtte ind i vidensdeling og især netværksetablering for unge.

Flere deltagere pegede på, at man ved opkvalificering af pårørendearrangementerne med øget fokus på familiens situation og behov under udsendelse, kunne sikre deltagelse af Familieenhedens specialiserede børnerådgivere ved alle arrangementerne, således at der er mulighed for direkte kommunikation med en fagperson. Tillige blev der peget på behovet for yderligere ressourceallokering til kontaktofficererne, således at de får mere tid til opgaveløsning samt uddannelse. Der er for nuværende ikke afsat ressourcer til iværksættelse af dette.

Under en workshop fremkom forslaget om, at Familieenheden anvendte FOCUS (familiebehandlingsmetode) i det fremadrettede arbejde. Forslaget er ikke taget med videre i delrapporten, da Familieenhedens børnespecialister arbejder med andre evidensbaserede metoder (eksempelvis Signs of Safety). Da FOCUS er en anerkendt metode, vil der i Familieenheden være opmærksomhed på elementer af metoden, som kan sættes i spil med de metoder, som Familieenheden arbejder med i dag.

Foruden de mange gode bidrag, drøftelserne gav til nærværende evaluering, havde de tre workshops en værdi i sig selv, da de var netværksskabende blandt deltagerne, og bidrog med yderligere mulighed for samarbejde på tværs af interessenter på området. Processen omkring facilitering gav tillige helt nye måder at samarbejde på, hvor oplevelsen for de mange fremmødte var, at der blev arbejdet på et fælles produkt. Rammerne for samarbejdet vil blive taget med videre som en vigtig erfaring for inddragelse og produktudvikling i fremtiden.

Bilag 1

Evaluering af veteranindsats 2020

Evaluering af nuværende indsatser

Pårørende og børn

Indhold

Familieenheden 1
Parterapi mod PTSD og anden parterapi 3
Samtalegrupper for børn og unge 5
PREP (Praktiske Redskaber til et Engageret Parforhold) 8
OBS – En guide til veteraners pårørende og netværk 10
Smartphone APP til pårørende (PTSD FamilieCoach) 11
Fyraftensmøder 13
Forskning 15
Frivillig forebyggelse og efterværn for pårørende (Familienetværket) 18
Indsats overfor veteraner og børn (SSOP) 21
Pårørendearrangementer (KTO) 24

Fokusområde:	**Pårørende og børn**
Indsats:	**Familieenheden**
Aktør:	**Veterancentret**

Beskriv den nuværende indsats, herunder økonomi:

Formålet med etableringen af Veterancentrets familieenhed er at styrke og koordinere indsatsen for tjenestegørende soldaters og særligt sårbare veteraners familier før, under og efter udsendelse. Enheden skal underbygge en hurtig, lokal og direkte indsats for familierne. Veterancentret skal have en tydelig og målrettet indsats for familierne med et særligt fokus på børn og unge. Målsætningerne for familieenheden omhandler således begge målgruppers bagland.

Familieenheden er organiseret i Veterancentrets Militærpsykologiske Afdeling og består af en leder, fem specialiserede børnerådgivere samt to allerede ansatte projektledere (PREP og Samtalegrupper for børn og unge). Familieenheden er placeret ved de fem lokale veterancentre samt i Ringsted, hvilket betyder, at indsatsen er landsdækkende.

Familieenheden skal skabe opmærksomhed omkring Veterancentrets eksisterende tilbud til familierne og opdyrke samt styrke netværk med samarbejdspartnere. Medarbejderne skal samarbejde med de øvrige afdelinger i Veterancentret og kobles tæt sammen med brobyggerfunktionerne således, at der samarbejdes tæt med kommunale, regionale og frivillige og andre relevante indsatser, som har andre kompetencer på familieområdet og sammen med Veterancentret kan styrke den helhedsorienterede indsats om familierne.

Der vil være en række driftsudgifter forbundet med oprettelse af en ny familieenhed.
Det vil være udgifter til formidling, materialer, transport og lignende. Derudover vil der være lønudgifter til én leder og fem specialiserede medarbejdere. Løn- og driftsudgifter til familieenheden: 3,4 millioner kroner årligt.

Vurder effekten:

Da familieenheden gennemgår etableringsfasen i foråret 2020 er det for nuværende ikke muligt at vurdere effekten af indsatsen. Veterancentret har dog en forventning om, at familieenheden og den skærpede faglige opmærksomhed på soldatens og veteranens familie og pårørende kommer til at have en positiv effekt for veteranernes bagland, hvor behovet og efterspørgslen har været tiltagende.

Veterancentret vil i løbet af de første tre år afrapportere på familieenhedens målopfyldelse og resultater til Forsvarsministeriet én gang årligt. Efter de første tre år i drift skal Familieenheden evalueres med henblik på eventuelle justeringer.

Beskriv styrker:

Med etableringen af familieenheden vil der ske en styrkelse af den indsats, som allerede udøves af Veterancentrets lokale medarbejdere overfor familierne. Enheden består af medarbejdere med specifik faglighed indenfor børn/unge/familieområdet og disse har med deres erfaring og bredde en øget tyngde i forhold til at arbejde med komplekse familiesager.

At Veterancentret etablerer en familieenhed imødekommer et ønske fra forskellige aktører indenfor veteranområdet, fx de frivillige organisationer, hvor en del af dem udtrykker tilfredshed med, at der bliver tilført en større faglig kvalificering indenfor et område, som i nogen grad har været løftet af dem.

En yderligere styrke ved enheden er, at medarbejderne ligeledes får til opgave at dele viden til det øvrige velfærdssystem, således at de arenaer, som er i kontakt med veteraners børn og familier får en øget forståelse for denne gruppes situation og behov. Familieenheden vil dermed bidrage til videndeling hos frivillige og fagpersoner, som har den daglige

kontakt med veteranfamilier, og der vil som et led i arbejdet i enheden ske en opbygning og formidling af specialviden på området.

Ligeledes vil medarbejderne være med til at udbygge og styrke det koordinerede samarbejde med de frivillige organisationer om tilbud til målgruppen og støtte til de enkelte familier.

I forlængelse af dette vil Familieenheden også være med til at styrke det lokale samarbejde mellem Veterancentret og kontaktofficererne. I det nuværende samarbejde bidrager Veterancentret med oplæg om psykiske, sociale og familiære forhold i forbindelse med en udsendelse, ligesom Veterancentret står til rådighed, når kontaktofficererne er i kontakt med pårørende, som søger støtte. De specialiserede medarbejdere vil bidrage til en yderligere styrkelse af samarbejdet om den individuelle støtte til familier, herunder medvirke til en stabil kontakt og eventuel overgang mellem kontaktofficererne og Veterancentret.

Beskriv udfordringer:

Veterancentret støtter allerede i dag familier og pårørende til veteraner, og med den nye enhed bliver det i endnu højere grad muligt at sikre en specialiseret og kvalificeret støtte.

Der er hos Veterancentrets samarbejdspartnere og de frivillige organisationer i dag mange ønsker til, hvad en sådan familieenhed skal kunne, og det bliver derfor vigtigt med en tæt og løbende dialog for at sikre en fælles forståelse for Familieenhedens arbejdsområde og den afgørende brobygning til de kommunale og andre civile aktører på området.

En udfordring kan være, at nogle af aktørerne på området ønsker indsatsområder, som børnefagligt set ikke kan begrundes tilstrækkeligt, og som Familieenheden derfor ikke efterkommer i eget regi. Det kunne være ønsket fra forældre om psykologhjælp til børn, hvor Veterancentret vil have andre løsninger, såsom familiesamtaler og samtalegrupper eller have mulighed for at henvise til muligheder i kommunalt og frivilligt regi.

Overvej det fremadrettede perspektiv:

Familieenheden vil blive evalueret tre år efter opstart, hvor fokus blandt andet vil være på mulige justeringer af enheden således, at Familieenheden også fremadrettet målrettes de behov og den udvikling, der er indenfor familieområdet.

Fokusområde:	Pårørende og børn
Indsats:	Parterapi mod PTSD og anden parterapi
Aktør:	Veterancentret

Beskriv den nuværende indsats, herunder økonomi:

Veterancentret har siden 2015 tilbudt behandling til PTSD-ramte veteraner og deres partnere i form af parsamtaler. Behandlingen, kaldet Cognitive Behavioral Conjoint Therapy (CBCT), er hentet fra USA og Canada. Behandlingsprogrammet, som er et struktureret forløb på 15 parsamtaler, er evidensbaseret og målrettet veteraner og deres pårørende. Formålet med indsatsen er at fremme trivslen i familien, herunder forbedre kommunikation samt øge nærhed samtidig med, at veteranens PTSD-symptomer reduceres.

Med indsatsen ønsker Veterancentret at adressere de relationelle vanskeligheder, PTSD kan afstedkomme i parforhold og familier, samt hjælpe veteraner og deres partnere til at løse disse problemer i fællesskab. Forskning på området angiver, at effekten af PTSD-behandling kan accelereres og styrkes på både kort og lang sigt, ved at veteranens partner inddrages direkte i behandlingen.

I Veterancentret tilbydes derudover parterapi til de tjenestegørende indenfor alle værn før, under og efter mission samt til veteraner. Denne parterapi er ligeledes målrettet forbedret kommunikation og øget følelsesmæssig nærhed, som udfordres af udsendelserne, der ofte belaster familierne på flere måder. Eksempelvis kan partneren i DK have massive bekymringer eller udvikle angst, når partneren er udsendt under risikofyldte forhold. Derudover står den pårørende alene med driften i familien samtidig med egen følelsesmæssig afsavn og eventuelle krævende reaktioner fra bekymrede børn med afsavn til den udsendte forælder. Den udsendte soldat kan være belastet af dårlig samvittighed overfor familien og have svært ved at navigere i kommunikationen til partneren/familien og ved hjemkomst udfordres i at skulle genfinde sin rolle i familien, der har fungeret uden ham/hende.

Antal årsværk forbundet med indsatsen: 5,5 fordelt på 20 stillinger.

Vurder effekten:

Siden indsatsen blev indført, har Veterancentret registreret en øget efterspørgsel fra par, og tilbagemeldingen fra dem, der har gennemgået behandlingen, har været positiv. Det er Veterancentrets entydige indtryk, at tilbuddet opfylder et hidtil udækket behov hos målgruppen. Veteraners familie har altid været en del af Veterancentrets målgruppe, men med det strukturerede parbehandlingstilbud målrettet PTSD har Veterancentret introduceret et tilbud, hvor partnerne i endnu højere grad føler sig inkluderet som en aktiv del af indsatsen.

Veterancentret og de par, der har gennemført behandlingen vurderer, at de med gennemført parbehandlingen CBCT målrettet PTSD, opnår forbedret kommunikation samt øget nærhed samtidig med, at veteranens symptomer på PTSD reduceres.

Tilbagemeldinger fra familierne, hvor soldaten stadig er tjenestegørende i internationale missioner, er ligeledes positive i forhold til målsætning og indsatsen skønnes at bidrage positivt til en forebyggelse af skilsmisse, som ellers ofte er en konsekvens af de belastninger, som udsendelserne kan have på familielivet.

Begge indsatser har en effekt for hele veteranens familie herunder børn, hvis trivsel i høj grad afhænger af forældrenes psykiske velbefindende og evne til at håndtere emotionelle belastninger.

Beskriv styrker:

Parbehandlingen CBCT's væsentligste styrke er, at den på én gang adresserer veteranens PTSD-symptomer og parforholdets samt familiens trivsel. Disse to samtidige behandlings-

elementer i tilbuddet har en synergieffekt, som bidrager til at vedligeholde resultaterne over tid. Derudover har Veterancentret erfaret, at den direkte inddragelse af partneren i behandlingen mindsker afbrydelser, frafald og manglende engagement i behandlingen. Organisatorisk set er parbehandlingen ikke meget mere ressourcekrævende end individuel behandling, hvilket også må anses som en styrke.

Parterapiens styrke ligger i at have begge parter sammen i forløbet, da det i højere grad gør det muligt at styrke relationen og samtidig øge forståelsen for hinandens udfordringer end ved individuelle pårørende forløb. Derudover opleves det af parrene som en væsentlig anerkendelse fra Forsvaret at tilbyde støtte i form af parsamtaler under belastende arbejdsvilkår.

Familieenhedens tilbud om støtte ind i familierne og tilbuddet om CBCT til forældrene vil supplere hinanden og styrke en helhedsorienteret indsats for veteranen og baglandet.

Beskriv udfordringer:

CBCT tilbydes på flere lokale Veterancentre i landet, men dette kan med fordel udbredes yderligere og i endnu højere grad end i dag blive tilbudt flere steder i landet. Med et sådant landsdækkende tilbud, vil der være behov for yderligere uddannelse i behandlingsmetoden. Veterancentret har indtryk af, at der fortsat er par blandt veteranfamilier samt de tjenestegørende, der har et udækket behov for behandling. Det forventes, at den nyoprettede Familieenhed i Veterancentret kan være med til at etablere kontakt til flere par med vanskeligheder, ligesom man kan synliggøre tilbuddet for parterapi generelt i Forsvaret via samarbejdspartnere indenfor de forskellige værn.

En ofte set udfordring kan være, at det for nogle par er krævende at afstemme kalender i planlægning af tider til parsamtaler, hvorfor nogle kan falde fra.

En anden udfordring er, at nogle veteraner, tjenestegørende eller pårørende, ikke ønsker at involvere den anden part og derfor ikke ønsker parterapi.

Overvej det fremadrettede perspektiv:

På baggrund af de positive erfaringer er det fortsat planen at fastholde, udbrede og øge indsatsen Parterapi til veteraner og deres pårørende i Veterancentret. Hos Veterancentret er der et behov for at styrke de faglige kompetencer hos psykologerne indenfor den mere generelle parterapeutisk del.

Andre udbydere, såsom Center for Familieudvikling (CFF) har en specialiseret viden indenfor parterapi, som Veterancentret ikke besidder, hvor man i princippet kunne henvise de mere generelle parproblemer hen.

I forhold til at imødekomme udfordringer ved at begge parter i parterapi skal samstemme kalendere, kunne en mulighed være at udvikle CBCT retreats over to dage.

Fokusområde:	Pårørende og børn
Indsats:	Samtalegrupper for børn og unge
Aktør:	Veterancentret

Beskriv den nuværende indsats, herunder økonomi:

Formålet med indsatsen er at give børn og unge (fra 8 til 16 år) af veteraner, som oplever udsendelsesrelaterede psykiske efterreaktioner, et frirum fra en hverdag, der er præget af udfordringer. At mødes i samtalegrupper med andre, som har sammenlignelige baggrunde og spejle sig i deres historier, giver børnene/de unge en oplevelse af ikke at være den eneste med et udfordrende familieliv. Grupperne danner en tryg ramme, hvor børnene/de unge kan opleve sig selv sammen med andre, der forstår dem, lære af hinandens erfaringer samt knytte sociale bånd og derigennem skabe et vigtigt bæredygtigt netværk.

Samtalegrupperne har hidtil baseret sig på et forløb af 10 møder, hvor der forud for selve forløbet har været forsamtaler og efterfølgende afholdes en opfølgning. Gruppemøderne varer cirka to timer en sen eftermiddag om ugen og indeholder forskellige temaer, lege og øvelser, så børnene/de unge arbejder med familiehistorie, bevidsthed om netværk, italesættelse af belastninger og bevidsthed om ressourcer osv.

Sideløbende med samtalegruppens forløb er forældrene blevet tilbudt oplæg. Psykolog Bente Burke har eksempelvis holdt oplæg om børns reaktioner på psykiske udfordringer i familien og fysioterapeut Pernille Thomsen har videndelt om metoder til kropsligt at mindske børnenes/de unges tilstand af eventuelt utryghed og stress.

Forældrene, børnene/de unge og samtalegruppelederne spiser aftensmad ved møderne og den sidste mødegang afholdes en fælles afslutning. Den frivillige organisation Familienetværket er tilknyttet indsatsen som samarbejdspartner og har hovedsageligt været tilstede i relationen til forældrene.

I 2018 afholdte Veterancentret fem forløb og i 2019 blev tre forløb afholdt i løbet af foråret. Det gennemsnitlige deltagerantal i grupperne har været seks børn.

Efteråret 2019 er blevet brugt på at udvikle indsatsen og især indtænke en øget opmærksomhed på skabelse af netværk rundt om barnet/den unge i hverdagen, bestående af voksne, som kender til forløbet og derved kan være en vigtig forudsætning for, at barnet/den unge får endnu mere udbytte af forløbet og kan opleve en naturlig opfølgning.
Der skulle have været afholdt to-tre samtalegruppeforløb i foråret 2020, som er blevet udskudt til efteråret 2020 grundet covid-19. Samtalegrupperne afholdes i Forsvarets etablissementer og i KFUM's lokaler, hvilket betyder, at udgifterne er minimale. Veterancentret afholder udgifter i forbindelse med oplægsholdere, som videndeler til forældrene.

Familienetværket afholder udgifterne i forhold til forplejning og dækning af familiernes transportudgifter. Familienetværket bliver via Finansloven tildelt kr. 400.000 årligt, hvoraf en del af beløbet anvendes på denne indsats.

Antal årsværk forbundet med indsatsen: 1,2 fordelt på 15 stillinger. Der har været driftsudgifter for ca. kr. 126.000 i forbindelse med indsatsen.

Vurder effekten:

Der er i oktober 2016 udarbejdet en procesevaluering i forhold til samtalegruppeforløbene i Veterancentret og denne viser, at samtalegrupperne fungerer rigtig godt. Børnene/de unge er glade for initiativet og gruppelederne oplever, at de er meget engagerede og får et stort udbytte af at være en del af gruppen. Ifølge evalueringen udtrykker forældrene, at de oplever, at det er meningsfuldt for deres børn at deltage i forløbene, som har en positiv indvirkning på hele familiens trivsel. De frivillige fra Familienetværket fremhæver, at det har været meningsfuldt for dem, at være en del af indsatsen, tillige med at de oplever, at fami-

lierne har haft stor gavn af tilbuddet.

Veterancentret vurderer, at samtalegrupperne har et positivt omdømme blandt veteraner og deres familier. De børn/unge, som har deltaget og deres forældre har været gode til at videregive deres erfaringer til deres netværk.
Samtalegrupperne er en af de indsatser på familieområdet, som nævnes meget ofte i forbindelse med kontakt til veteraner, deres familier og Veterancentrets samarbejdspartnere, som en indsats mange kender til og har en interesse for.

Veterancentret vurderer, at samtalegrupperne er en vigtig indsats i forhold til den opmærksomhed, som Veterancentret har på veteraners familier og deres trivsel. Med oprettelsen af Familieenheden og muligheden for et mere indgående arbejde med familierne bliver samtalegrupperne endnu vigtigere som eksisterende tilbud.

Formålet med indsatsen bliver opfyldt, da frirum, spejling, læring og samhørighedsfølelse mellem børnene/de unge er til stede og efterspørges nationalt. Veterancentret vurderer ligeledes, at den videndeling, som sker til forældrene har en positiv effekt på familiens samlede forståelse af veteranens og de familiære udfordringer og for børnenes/de unges oplevelse af at blive støttet af en forælder i deres hverdag.

Beskriv styrker:

Med samtalegrupperne har Veterancentret en mulighed for primært at støtte børn/unge og sekundært deres forældre i forhold til de udfordringer, som det at være i familie med en veteran med psykiske efterreaktioner kan have.

I Veterancentret er der opmærksomhed på, at støtten til familierne er tiltrængt og efterspørges i stigende grad - og at børnene/de unge alle steder nævnes, som dem der ofte kommer allermest i klemme i familier med en forælder med PTSD.

Samtalegrupperne er et tilbud til børn og unge, som ligger indenfor Veterancentrets regi. Det betyder, at Veterancentret ikke har behov for at henvise til kommunale eller frivillige tilbud og derved forhåbentlig får mulighed for at forkorte proces og ventetid.

Med oprettelsen af Familieenheden styrkes muligheden for udbredelse af samtalegrupperne i hele landet, da samtlige medarbejdere i enheden uddannes som gruppeledere. Familieenheden vil have kendskab til mange af de børn, som kommer i samtalegruppe og gruppelederne vil være gennemgående figurer overfor børnene/de unge og deres forældre.

Beskriv udfordringer:

Ifølge de familier, som Veterancentret er i kontakt med udbydes indsatsen for sjældent og ikke tilstrækkeligt lokalt til, at de kan deltage, hvilket betyder ventetid for børn/unge, som er mere akut udfordrede i deres familiekonstellation. Der er således en efterspørgsel på flere forløb, men også en erfaring for, at det er vanskeligt at sammensætte grupperne, når de skal passes ind i familierne, hvor ressourcerne generelt er knappe.

Veterancentret oplever udfordringer i forhold til, at en sammensætning af grupper betyder, at der er nogle børn/unge, som ikke tilbydes en plads på et samtalegruppeforløb fordi de, ud fra en faglig vurdering, ikke vil kunne drage optimal nytte af tilbuddet med de udfordringer, som de har med sig.

Veterancentret oplever ligeledes, at det er særligt svært at få samtalegrupper for de 13-16 årige etableret, da unge i den aldersgruppe har mange andre aktiviteter i kalenderen og at det ikke på samme måde er en beslutning om at deltage, som er forældrestyret, hvilket betyder, at den unge skal have stærk motivation selv.

Veterancentret har et godt samarbejde med Familienetværket omkring indsatsen.

Et andet samarbejdspotentiale gemmer sig i skabelsen af netværk omkring barnet, hvor indsatsen kobles til barnets ' vigtige voksen', som kan være en pædagog, lærer etc. der har en daglig og kontinuerlig relation til barnet. Det arbejde er igangsat og implementeres i forbindelse med forberedelserne til efterårets fem til seks samtalegruppeforløb.

Overvej det fremadrettede perspektiv:

Der er planlagt samtalegruppeforløb i Haderslev, Ringsted, Karup, Aalborg og Høvelte i efteråret 2020.Det betyder, at tilbuddet bliver landsdækkende og i højere grad synligt for familierne.
Disse samtalegrupper vil være i nyt format, hvor forløbet er på 8 gange og hvor der sideløbende vil være opmærksomhed på tidligere nævnte netværksskabelse om barnet før, under og efter forløbet. Psykiatrifonden, som uddanner medarbejderne, har kørt lignende forløbsformat med succes.

De specialiserede børnerådgivere ved Veterancentrets Familieenhed har gennemgået en uddannelse som gruppeledere ved Psykiatrifonden således, at næsten samtlige medarbejdere kan supplere de i forvejen uddannede medarbejdere. Det betyder større kapacitet og mulighed for afvikling af flere forløb.

Forventningen er, at Familieenheden fremadrettet kommer i kontakt med et stigende antal børn og unge, som potentielt kan have gavn af at deltage i samtalegrupper, hvorfor tilbuddet er vigtigt at opretholde. At Familieenheden kan henvise til grupperne oftere og mere lokalt vil i højere grad imødekomme familiernes ønsker og behov samt kunne supplere familieenhedens arbejde med børnene/de unge.

Veterancentret ønsker at kunne styrke indsatsen ved at undersøge alternative muligheder for at nå de unge med et behov for spejling, eksempelvis via samarbejde med DIF soldaterprojekt om månedlige ungeaftner, hvor sport er et fælles omdrejningspunkt og eventuelt en virtuel platform, hvor de kan kobles på samtalegrupper.

Fokusområde:	Pårørende og børn
Indsats:	PREP (Praktiske Redskaber til et Engageret Parforhold)
Aktør:	Veterancentret

Beskriv den nuværende indsats, herunder økonomi:

PREP-kursene tilbydes soldater, veteraner og deres partnere i anerkendelse af, at udsendelser kan påvirke parforholdet og kommunikationen mellem partnerne. Formålet med kurset er at give parret praktiske og konkrete redskaber til at fremme den gode og tillidsfulde kommunikation før, under og efter missionen. Erfaringerne fra kurserne viser, at hvis forældrene trives i deres parforhold, så trives børnene i udstrakt grad også. Dermed har kurserne et sigte i forhold til at forebygge samlivsbrud og øge trivslen i familien generelt. Den primære målgruppe for kurserne er tjenestegørende soldater/veteraner og deres partnere, og i mindre grad syge/sårede veteraner og deres partnere.

Kurserne afvikles over én weekend med internat. I perioden 2014-2020 har kurserne gennemsnitlig haft 100-120 par igennem om året. Cirka 50 instruktører er blevet uddannet, og der afvikles syv til otte kurser om året. Evalueringer fra perioden viser, at overordnet set var 90 pct. af deltagernes vurdering af kurserne "meget tilfreds". Instruktørerne på kurserne udtrykte, at de vurderede, at der fandt en positiv forandring sted hos mange af parrene, fra de ankom til kurset, til de forlod det.

Kurserne er afviklet på Forsvarets egne etablissementer, og dermed uden særlig omkostning, otte gange i 2019.
Antal årsværk forbundet med indsatsen: 1,1 fordelt på 19 stillinger. Der har været driftsudgifter for kr. 331.000 i forbindelse med indsatsen.

Vurder effekten:

Det vurderes, at effekterne af PREP-kurserne blandt andet er: En skærpet opmærksomhed på trivslen og kommunikationen i soldaterfamilier før, under og efter missionerne. Et mere indgående kendskab til Veterancentrets forebyggende indsats i den operative del af Forsvaret. Et større samarbejde mellem Veterancentret og Organisationen for Personlig Rådgivning og Kollegastøtte.

Den løbende evaluering, som primært er udarbejdet af Veterancentret viser, at parrene gennem deltagelse på kurserne tilegner sig konkrete og anvendelige redskaber. Disse medvirker til, at de som par får en øget opmærksomhed på trivslen og trygheden i parforholdet. Parrene føler sig bedre rustet til en kommende mission og til efterfølgende at kommunikere mere konstruktivt om deres oplevelser og udfordringer i forbindelse med, at soldaten har været udsendt. Dette medvirkede for mange af parrene med børn til, at der var mere ro i familien under udsendelsen.

Den øgede efterspørgsel af kurserne viser, at indsatsen har levet op til formålet og på flere måder har overgået Veterancentrets forventninger til efterspøgslen efter indsatsen. Soldater fra alle niveauer og dele af Forsvaret benytter sig af tilbuddet og anvender det aktivt som en del af forberedelse til missioner.

Beskriv styrker:

Styrken ved PREP-kurserne er, at det er anvendeligt for alle par uanset alder, rang, samlivslængde og om der er børn. Gennem perioden med indsatsen har Veterancentret set en øget tilmelding fra særligt officerer med flere missioner bag sig, som kan se frem til flere. Alle tre værn er også repræsenteret. Derudover ses en øget interesse og efterspørgsel fra specialenheder som fx Frømandskorpset og Siriuspatruljen. De har gjort brug af kurserne efter eget ønske, og efterspørgslen er konstant, da kurset indgår som anerkendelse af de pårørende/familien og som forberedelse til mange og/eller lange missioner.

Kurserne har skabt en merværdi, fordi når de tjenestegørende soldater og deres partnere

møder Veterancentrets fagligheder (psykolog og socialrådgiver) i en uformel sammenhæng, som kurserne er, er det erfaringen, at Veterancentret rykker tættere på den operative del af Forsvaret og dermed den enkelte soldat og vedkommendes pårørende.

Erfaringerne viser, at når kurserne er afholdt, vil soldaten og de pårørende have opbygget en tillid og et kendskab til Veterancentret og dets medarbejdere, som bevirker, at de er mindre tilbageholdende med at søge rådgivning. Veterancentrets tilbud og muligheder for at forebygge bliver attraktive og vedkommende for de tjenestegørende.

Beskriv udfordringer:

PREP-kurserne er et relevant supplement til de allerede eksisterende tilbud i Veterancentret som eksempelvis parterapi. Modsat parterapi kræver det ikke forudgående visitation at deltage på kurserne.

Veterancentret oplever en efterspørgsel på kurserne, og generelt er der en ventetid på 4-6 måneder. Indsatsen tilpasses efter udbud og efterspørgsel.

Overvej det fremadrettede perspektiv:

Fremadrettet er det et ønske, at PREP-kurserne kan fortsætte i sin nuværende form, men også, at der kan skabes muligheder for at kunne imødekomme efterspørgslen mere agilt og hensigtsmæssigt. En fortsættelse og eventuel opgradering af PREP-kurserne vil betyde endnu større mulighed for at støtte den tjenestegørende soldat og vedkommendes familie, og forbygge problemer i familien, som ellers i sidste ende kan betyde repatrieringer eller afgang fra Forsvaret. Veterancentret vil miste denne særlige mulighed for at skabe kendskab og tillid til Veterancentrets tilbud og faggrupper i den operative del af Forsvaret, såfremt indsatsen skulle ophøre. En udfoldelse af indsatsen vil betyde et behov for øget økonomisk tilskud samt flere instruktører eller anden organisering af instruktørernes arbejdstid.

Hvis man vælger at nedskalere indsatsen, vil det skabe længere ventelister og i sidste ende betyde, at kurserne ikke længere er attraktive at tilmelde sig. Samtidig vil det kunne betyde en øget belastning på psykologerne i forhold til visitationer for at afdække relevansen af parterapi. I forbindelse med missionsrelaterede problematikker i parforholdet henviser psykologerne p.t. ofte til PREP-kurser, som en løsningsmulighed før evt. parterapi.

Fokusområde:	Pårørende og børn
Indsats:	OBS – En guide til veteraners pårørende og netværk
Aktør:	Veterancentret

Beskriv den nuværende indsats, herunder økonomi:

Veterancenteret har udarbejdet guiden OBS (Vær OBS på veteranen), som er målrettet veteraners pårørende og netværk. Guiden er en hjælp til familien og de pårørende, som kan anvendes til at vurdere, om der er grund til bekymring for veteranen og i hvilken grad.

I guiden er der en oversigt over forskellige faktorer i veteranens adfærd, som de pårørende kan være opmærksomme på, særligt hvis det er vedvarende ændringer. Guiden kan anvendes af den pårørende alene eller sammen med veteranen og hjælpe i en snak om bekymringer og ved behov for støtte og hjælp fra andre.

Der er anvendt 100 arbejdstimer på udvikling af guiden i 2017 -2018, og udgifterne er 5.500 kr. til tryk (6.000 eksemplarer).

Vurder effekten:

Næsten alle soldater oplever at være påvirket efter udsendelse, da det tager tid at vænne sig til at være hjemme igen. For nogle kan efterreaktioner vare ved, og for andre kan de dukke op flere år efter udsendelsen. Fx ved større livsbegivenheder som skilsmisse, arbejdsløshed, alvorlig sygdom mv. Det er familien og de pårørende, som er tæt på veteranen, der ofte først bliver opmærksom på forandringerne. Ved at tilbyde dem et konkret værktøj til at blive opmærksomme på, hvornår de skal reagere, er effekten en tidligere indsats og en øget mulighed for tidligere kontakt til støttemuligheder.

Guiden er blevet taget meget positivt imod af pårørende og samarbejdspartnere. Veteranerne har også anvendt guiden med tilfredshed – enten selv eller sammen med pårørende. Guiden bliver eksempelvis vedlagt de opfølgende breve Veterancentret udsender til veteraner 2, 5 og 8 år efter udsendelse, og her har flere vendt tilbage med ønske om støtte fra Veterancentret, da de netop er blevet opmærksomme på egne reaktioner ved at anvende guiden.

Beskriv styrker:

Styrken ved OBS-guiden er, at den nemt og overskueligt er med til at tydeliggøre over for familie og andre pårørende, hvornår og i hvilken grad de skal være bekymrede for veteranen. Den kan anvendes som et samtaleredskab mellem de pårørende og veteranen og på den måde være støttende i en svær samtale.

OBS-guiden er udviklet så den ligner Operativ Stress Kontrol (OSK), som soldaterne bliver præsenteret for inden udsendelsen, hvilket gør strukturen i guiden genkendelig for veteranen og familien. Guiden kan derudover også anvendes af frivillige samarbejdspartnere. Veterancentret oplever mange kommunale veterankoordinatorer gøre brug af OBS og ligeledes af veteranen selv.

Beskriv udfordringer:

Udfordringen består primært ved, at de pårørende over tid kan glemme, at guiden eksisterer, og at de derved ikke får den anvendt, når behovet er der. Der ligger derfor en kontinuerlig formidlingsopgave forbundet med guiden, så der ved gentagne lejligheder og i mange forskellige sammenhænge gøres opmærksom på guiden.

Overvej det fremadrettede perspektiv:

Guiden er, som beskrevet, blevet taget godt imod, der er derfor ikke for nuværende behov for redigering eller ændringer i materialet. Guiden bliver løbende genoptrykt ved behov.

Fokusområde:	Pårørende og børn
Indsats:	Smartphone APP til pårørende (PTSD FamilieCoach)
Aktør:	Veterancentret

Beskriv den nuværende indsats, herunder økonomi:

Veterancentret har som led i servicetjekket oversat en smartphone app til pårørende til veteraner med PTSD eller lignende efterreaktioner. Appen blev oprindelig udviklet af det amerikanske Veteran Affairs National Center for PTSD, og Veterancentret har fået tilladelse af dette til at anvende kildekoden. Appen er blevet oversat til dansk og til danske forhold. Appen er frit tilgængelig på App Store til iPhones og på GooglePlay Store til Android-telefoner og kan findes under navnet "PTSD FamilieCoach".

Appens formål er at støtte pårørende til veteraner med PTSD eller lignende psykiske efterreaktioner ved at informere de pårørende om, hvor de kan få hjælp og hvorledes de kan hjælpe sig selv og deres familie i dagligdagen. Ligeledes stilles en stresstest samt en række værktøjer til håndtering af stress, søvnproblemer, vrede og ensomhed til rådighed til de pårørende. Appen er således særligt rettet mod veteranens partner og i et vist omfang børn. Appen giver også mulighed for, at den pårørende kan opsætte en nødplan samt udpege kontaktpersoner fra eget netværk, som de kan kontakte, hvis de har brug for hjælp. Hvis den pårørende har akut brug for hjælp bliver der i appen henvist til Veterancentrets døgntelefon og til alarmcentralen 112.

I 2019 er der blevet annonceret for appen på Veterancentrets Facebookside, i Forsvarsavisen og via plakater på alle landets veterancentre samt en række veterancafeer, veteranhjem osv. I hele 2019 er appen blevet hentet og installeret på i alt 290 enheder. Blandt de 130 iOS-brugere, som har haft appen installeret, er appen blevet åbnet 197 gange i 2019.

Antal årsværk forbundet med indsatsen: 0,1 fordelt på to stillinger.

Vurder effekten:

Appen blev i 2017 testet og evalueret af 17 nære pårørende til veteraner med PTSD eller lignende efterreaktioner. Generelt var testpersonerne tilfredse med appen – særligt den del, der omhandler håndtering af familieliv og børn er blevet rost. På en overordnet tilfredshedsskala fra 0-6 fik appen et gennemsnit på 4,7 af testpersonerne, og siden har flere af testpersonernes forslag til forbedringer af appen resulteret i en videreudvikling af denne.

Appen bliver i dag ikke anvendt af mange og blandt de, som har appen installeret bliver den ikke brugt ofte. Effekten for veteranernes familie og andre pårørende vurderes til at være lille grundet den begrænsede brug. Dog kan effekten for den enkelte veteranfamilie have været tilegnelse af redskaber og viden til støtte, som de ellers ikke ville have modtaget, hvis de skulle have taget kontakt til mere direkte rådgivning.

Beskriv styrker:

Appens indhold omkring familie og børn er blevet rost af de pårørende, som har testet appen. Derudover bemærker flere testpersoner, at det er rart at vide, at den information, som står i appen havde Veterancentret godkendt – fremfor meget andet information på nettet.

Beskriv udfordringer:

"PTSD Familiecoach" er Veterancentrets app og fungerer derfor som et supplement til de øvrige indsatser Veterancentret har på området.

Overvej det fremadrettede perspektiv:

Der er planer om en intensiveret annoncering for at se, om dette kan øge antallet både af installationer og af sessioner pr. bruger.

Pt. er der ikke indgået nogen aftale med en leverandør til at servicere appen, da Forsvarsministeriets Personalestyrelse arbejder på at finde en serviceleverandør til alle styrelsens apps. Der er derfor ikke brugt meget økonomi i projektet i 2019. Hvis distributionskanalerne AppStore eller GooglePlay Store i fremtiden skulle øge kravene til appen for at kunne distribuere den, ville Veterancentret skulle finde en løsning med et udviklingsfirma, hvilket ville resultere i et ukendt økonomisk behov. På baggrund af tilbagemeldinger fra det udviklingsfirma, som har oversat appen skønnes det, at en serviceaftale med et eksternt firma vil koste i omegnen af 50.000 kr. årligt.

Hvis indsatsen ophører, vil pårørende ikke have noget digitalt tilbud fra Veterancentret. Der bliver ikke anvendt mange ressourcer på appen pt. og Veterancentret vurderer, at det ikke er muligt at nedjustere appen uden at være nødsaget til at slukke helt for den.

Fokusområde:	Pårørende og børn
Indsats:	Fyraftensmøder
Aktør:	Veterancentret

Beskriv den nuværende indsats, herunder økonomi:

Som en del af Veterancentrets indsats for pårørende tilbydes fyraftensmøder med relevante og praksisnære temaer. Formålet med indsatsen er at give de pårørende viden og redskaber, der kan støtte dem i hverdagen med veteranen.

Målgruppen er familie og andre pårørende til veteraner med efterreaktioner efter udsendelse, men også veteraner og interesserede samarbejdspartnere har deltaget ved arrangementerne. Møderne er ikke tilrettelagt til at rumme mindre børn. Fyraftensmøderne afvikles over hele landet for at bidrage med input og løsningsmuligheder til de pårørende, der hvor de bor.

På møderne deltager udover Veterancentrets medarbejdere en ekstern oplægsholder, som giver deltagerne et fagligt oplæg med debat undervejs. Der er også plads til erfaringsudveksling om de problemstillinger, som deltagerne har tilfælles som pårørende til en veteran med efterreaktioner.

Siden opstarten i efteråret 2018 har Veterancentret afholdt 12 fyraftensmøder fordelt på tre temaer ('At passe på sig selv, når man er pårørende til en veteran', 'Pårørende til veteraner, der misbruger' og 'Når der er børn i familien') I alt har fyraftensmøderne haft 230 deltagere.

Antal årsværk forbundet med indsatsen: 0,1 fordelt på 11 stillinger. Der har været driftsudgifter for kr. 78.000 i forbindelse med indsatsen.

Vurder effekten:

Fyraftensmøderne vurderes at have positiv effekt for både deltagerne ved arrangementerne og Veterancentrets omdømme. I evalueringerne af fyraftensmøderne i 2019 svarer 94 pct. af deltagerne, at arrangementet har bidraget med viden, som de kan bruge i deres hverdag. Mange tilkendegiver dertil, at de har haft stort udbytte af at udveksle historier og erfaringer med ligesindede pårørende. Der er et generelt ønske om flere arrangementer for pårørende, gerne som lokale tilbud.

Veterancentret har gennem fyraftensmøderne fået kontakt til pårørende, som ikke tidligere har haft berøring med Veterancentret, og har efterfølgende kunne sætte støtteforløb i gang. Mødet med de pårørende er dertil med til at kvalificere pårørendeindsatsen og har eksempelvis tydeliggjort forskellene i støttebehovet hos de forskellige grupper af pårørende (ægtefælle, forælder, børn mv.). Deltagernes feedback og ønsker inspirerer til andre relevante tiltag for målgruppen. Fx blev det ønsket, at temaet om misbrug blev lavet som podcast, hvilket Veterancentret nu arbejder på.

Veterancentret vurderer, at fyraftensmøderne er et vigtigt supplement til de øvrige pårørendeinitiativer, og at formålet med initiativet er opfyldt.

Beskriv styrker:

Med fyraftensmøderne har Veterancentret mulighed for at udbrede viden til de pårørende om specifikke temaer. Viden er praksisnær med vægt på at give deltagerne konkrete værktøjer, som de kan anvende direkte i deres dagligdag.

Møderne afholdes med skiftende lokaliteter over hele landet for at give flest muligt pårørende mulighed for at deltage. Møderne er dertil lagt om aftenen, så de pårørende kan kombinere deltagelse med et evt. arbejde.

De pårørende giver udtryk for, at de har gavn af at mødes med ligesindede, de deler erfaringer med hinanden og har en naturlig indforståethed, som fremmer dialogen og erfaringsudvekslingerne.

Arrangementerne har derudover været velbesøgt af lokale samarbejdspartenere, som eksempelvis veterankoordinatorer, der har benyttet muligheden for at få mere viden om den fælles målgruppe.

Beskriv udfordringer:

Fyraftensmøderne supplerer særligt arbejdet, som udføres af Familieenheden, men også andre støttende tiltag for pårørende såsom døgntelefonen, parforholdskurser og samtalegrupper for børn og unge. Indsatsen har enkelte overlap til andre indsatser, særligt samtalegrupperne for børn og unge, hvor forældrene modtager oplæg, som kan have karakter af fyraftensmødernes. Det er dog langt fra alle deltagerne til fyraftensmøderne, som har haft børn i samtalegrupper.

Det er svært at ramme målgruppen præcist, da graden af belastning hos de pårørende varierer meget. De pårørende har dertil forskellige behov afhængig af deres rolle som fx forældre eller ægtefælle til en veteran. Dette ersøges imødekommet med forskelligt rettede temaer.

Særligt temaet omkring misbrug havde lav deltagelse, hvilket vurderes at skyldes det tabu, som nogle forbinder med emnet. De pårørende, som mødte frem, gav udtryk for at have fået meget ud af oplægget og mødet som helhed. Geografisk har møderne været afholdt strategisk for at imødekomme efterspørgslen på lokale arrangementer.
Det har ved enkelte møder været en udfordring, at både veteraner og pårørende samt interesseorganisationer har deltaget, da deltagernes dagsordener kan være meget forskellige.

Overvej det fremadrettede perspektiv:

Erfaringerne fra møderne har ført til overvejelser omkring begrænsning af målgruppen til kun at omfatte pårørende, da flere har argumenteret for, at visse pårørende kan have sværere ved at tale frit, hvis deres veteran er til stede. Med arrangementer kun for pårørende ville man kunne skabe et frirum for fx ægtefæller til veteraner med efterreaktioner.

For at målrette arrangementerne til familier med små børn overvejes også en model, hvor der samtidigt med oplæg for forældrene tilbydes et lille program med fx spil til børnene.
Den svingende tilslutning til fyraftensmøderne giver dertil anledning til overvejelse om arrangementer skræddersyet til specifikke tilbud eller foreninger, som selv kan stå for annoncering og tilmeldinger.

Hvis indsatsen ophører, bør efterspørgslen efter arrangementer målrettet de pårørende på anden måde imødekommes. Da mødernes geografiske spredning er et stort ønske fra de pårørende, vil en reduktion af antallet af afholdte arrangementer have konsekvenser for både deltagelse og tilfredshed hos målgruppen.

Fokusområde:	Pårørende og børn
Indsats:	Forskning
Aktør:	Veterancentret

Beskriv den nuværende indsats, herunder økonomi:

Veterancentret har i en årrække deltaget i og igangsat flere forskellige forskningsprojekter vedrørende pårørende og børn. Både de afsluttede og nuværende projekter beskrives her.

Trivsel blandt børn af veteraner: Forskningsprojektet bestod først af en systematisk litteratursøgning, der afdækkede, at der særligt manglede forskning med fokus på veteranfamilien som helhed, og dens medlemmers kontakt og deltagelse i sociale relationer udenfor den primære familie, samt forskning, der belyste trivsel blandt børn af veteraner.

På baggrund af denne kortlægning blev der dernæst etableret et projekt, der havde til formål at skabe systematisk viden om vilkår og trivsel blandt 7-, 11- og 15-årige børn af mandlige veteraner og deres mødre. Undersøgelsen viste, at særligt børn af veteraner med mentale problemer har det svært.

Forskningsprojektet blev udført af VIVE for og i samarbejde med Veterancentret. Samlet set var udgiften ca. 3 mio. kr. Veterancentret har ca. brugt ¼ årsværk om året siden 2014.

Der resterer fortsat en afrapportering af en registerundersøgelse, som pågår. En interviewundersøgelse vil blive afrapporteret i 2020-2021 finansieret af Veterancentret (Økonomi: kr. 109.000) og Aalborg Universitet (Økonomi: kr. 85.000).

Når krig bliver en del af familien: Ph.d.-projektets formål var at undersøge familieliv, forældreskab og køn i danske familier før, under og efter en udsendelse. Projektet afdækkede, hvordan en udsendelse påvirker familieliv, parforhold og kønnede roller i soldaterfamilier, herunder intimitet, nærvær og fravær.

Evalueringen af 'Samtalegrupper for børn og unge' og 'PREP-kurser for soldater/veteraner og deres partnere': Formålet var at evaluere form og virkning af de to tidsbegrænsede projekter med henblik på at vurdere effekten. Evalueringerne tog form som en proces og en virkningsevaluering. Der blev indsamlet kvantitative og kvalitative data fra henholdsvis samtalegruppelederne, samt fra deltagende børn og deres forældre og fra PREP-kursets undervisere og deltagere.

De ovenstående projekter var alle finansieret af midler fra den politiske aftale i 2014 (N11).

Psykosocial funktion blandt veteranfamilier med PTSD: Formålet med dette igangværende projekt er at generere praksisnær viden om, hvordan veteranfamilier, der er påvirket af PTSD finder mening i social støtte gennem deres sociale netværk. Projektet indeholder analyse af spørgeskemadata fra missionshold samt kvalitativ dataindsamling blandt familier og rådgivere. Der er tale om et treårigt Ph.d.-projekt, der er delvist finansieret af Krogagerfonden.

Årsværk forbundet med den igangværende indsats: 1 fordelt på 3 stillinger. Der har været driftsudgifter for kr. 206.000 i forbindelse med indsatsen.

Vurder effekten:

Forskningen har kvalificeret implementeringen og udviklingen af veteranindsatsen for den moderne familie, herunder pårørende og børn. En række indsatser har udviklet sig fra at være midlertidige indsatser til nu at være permanente tilbud, netop fordi forskningsprojekter har kunnet påvise deres effekt. Dette afspejler forskningens værdi for veteranindsatsen.

Undersøgelsen om trivsel blandt børn af veteraner underbyggede således behovet for etablering af samtalegrupper for børn og unge i Veterancentret. Ligeledes gav denne undersøgelse øget viden om, hvad der kendetegner børn af veteraner, hvilket har givet anledning til, at Veterancentret i samarbejde med Familienetværket siden marts 2019 har oprettet særskilte aktiviteter på pårørendearrangementerne for børn og den forælder, der skal udsendes.

Forskningsprojekterne repræsenterer oftest en ny og essentiel viden, hvorfor videndeling ligger i forskningens natur. Flere forskningsresultater er allerede publiceret internationalt, flere videnskabelige artikler er på vej og et projekts resultater er medtaget i et bogkapitel.

Beskriv styrker:

Veterancentrets forskning er blevet internationalt anerkendt blandt andet for at have forskningsdata på områder, hvor øvrige lande endnu ikke har. Forskningen skaber relationer til og medfører strategisk samarbejde med udenlandske og danske universiteter og forskere. Derudover er et tæt tværfagligt samarbejde med Veterancentrets fagpersoner tæt på målgruppen med til at kvalificere den samlede viden og indsats til pårørende og børn til veteraner. Forskningen har med sin evidensbaserede tilgang således en essentiel indflydelse på de ledelsesmæssige beslutninger, der indgår i eksisterende og kommende indsatser.

Beskriv udfordringer:

Der er p.t. ikke afsat økonomiske midler til den fortsatte forskning af ovenstående afsluttede projekter. Dette kan blive en udfordring, da man fremadrettet må basere sig på viden/evidens fra forskning udført i andre lande, hvor konklusionerne ikke altid er henførbare til danske forhold.

En anden type udfordring er, at det kan være svært at rekruttere og fastholde PTSD-ramte familier med børn til at deltage i den kvalitative dataindsamling.

Det bør samtidigt anføres, at der kan forudses udfordringer til fremtidig forskning, idet Veterancentrets forskere ikke indgår i den personkreds, der jf. Apotekerlovens § 11, stk. 5, har fuld adgang til ofte helt nødvendige data fra Lægemiddelstatistikregistret, som forskere på universiteter og ansatte i sundhedspraksis og patientforeninger p.t. har.

Overvej det fremadrettede perspektiv:

Der er på nuværende tidspunkt stadig data fra den gennemførte forskning, som med en ressourcetildeling kan blive yderligere analyseret. Disse data udgør således et uudnyttet potentiale for at skabe yderligere viden og til at validere, opdatere og eller udvikle nye indsatser.

Flere af projekternes fund er baseret på lidt ældre data og på en målgruppe, som formentligt har ændret sig. Hvis muligheden for genundersøgelse i større skala og med samtidig inddragelse af medarbejdere og pårørende dækkende alle værn åbnede sig, ville det eventuelt kunne afdække forskelle i indsatsbehov afhængigt af værn. Opdateret viden herfra vil i så fald kunne anvendes i Forsvarets forberedelse på opstilling og missionsrelaterede træning før udsendelse. En viden, der er vigtig for Forsvarets forberedelse af soldater/veteraner og pårørende til mission.

Den tilgængelige viden, der er på børn i alderen 7, 11 og 15 års alderen, baserer sig, udover Veterancentrets undersøgelse på primært amerikanske studier, hvor resultaterne ikke er direkte sammenlignelige med danske forhold grundet forskel i for eksempel socioøkonomiske faktorer i såvel familien som samfundet, familieværdier og udsendelsesmønster. Derfor ville en opdateret/ny undersøgelse af samme målgruppe foretaget af Veterancentret kunne afdække, hvorledes børnene måtte have det flere år senere og dermed kunne afdække et mere fuldstændigt og opdateret viden på børnenes udvikling. Denne viden kunne anvendes af den nyetablerede Familieenhed.

Den fortsatte og fremtidige forskning baseret på faglighed og objektivitet er forudsætningsgivende for en samskabende og relevant indsats for veteranfamilien.

Fokusområde:	Pårørende og børn
Indsats:	Frivillig forebyggelse og efterværn for pårørende
Aktør:	Familienetværket

Beskriv den nuværende indsats, herunder økonomi:

Familienetværkets primære opgave er at støtte pårørende før, under og efter udsendelse, og de deltager derfor ved pårørendearrangementer hos Forsvaret.

Netværket støtter familier, hvor en af forældrene er udsendt, og der er behov for at skabe rum til de svære følelser for dem, som er hjemme. Samtidig opfordres familierne også til at finde fordelene ved en udsendelse og værdsætte disse. Ligeledes støtter Familienetværket familier, der er præget af mere belastende udfordringer efter en forældres udsendelse. Det sker eksempelvis gennem samarbejde med Veterancentret om afholdelse af samtalegrupper for børn og unge, hvor de frivillige støtter med nærvær og facilitering af aktiviteter for forældrene alt efter forældrenes behov.

Netværket har et tæt samarbejde med Støt Soldater og Pårørende (SSOP) i forbindelse med årlige gennemførelser af unge- og forældrecamps. På campen for forældre er Familienetværkets fokus at styrke forældrerollen, så her er målgruppen både veteran og samlever/ægtefælle.

Familienetværket anser opgaven som bidragyder på pårørendearrangementer, som værende af forebyggende karakter, da de pårørende her bliver gjort opmærksom på de udfordringer, der kan være når en i familien udsendes. Alle medlemmer af Familienetværket er selv pårørende til nuværende eller tidligere udsendte soldater og kan derfor bidrage med egne oplevelser og erfaringer ud fra tanken om peer-to-peer-arbejde.

Netværket har tidligere oprettet og faciliteret pårørendegrupper under udsendelser og har mulighed for at oprette sådanne i deres frivillige regi efter behov.

Familienetværket har siden 2016 uddelt cirka 10.000 børnemedaljer/cirka 3.000 årligt. Denne del af opgaveporteføljen giver stor anerkendelse af Familienetværkets indsats både i hele veteranmiljøet, men også ude ved enhederne. Dette er med til at give Familienetværket en meget bred samarbejdsflade indenfor og udenfor Forsvaret. Netværket er en efterspurgt samarbejdspartner og deltager i diverse arrangementer hos kasernerne, ved hjemkomstarrangementer, på Flagdagen, hos andre frivillige foreninger, ved veterancaféer, ved samarbejdsmøder og ligeledes ved kommunerne. Ved kommunerne deltager de særligt i forbindelse med blandt andet åbent hus og kontingentparader, hvor holdet der har været udsendt sammen og deres familier samles.

Familienetværket har i 2019 deltaget ved 35 af Forsvarets pårørendearrangementer samt tre samtalegruppeforløb af 10 gange. Ligeledes er de med til at arrangere ungecamp og to forældrecamps i samarbejde med organisationen SSOP.

Familienetværket har 17 kontaktpersoner på landsplan og får 0,4 mio. kr. via Finansloven. Familienetværket anvender i alt ca. 860 timer, dertil kommer administration, møder med Veterancenteret, interne seminarer, transporttid osv.

Vurder effekten:

I kontakten med de pårørende ved orienteringer tager Familienetværket sig af den følelsesmæssige del, hvor Veterancentret håndterer den faglige del. Netværket har opmærksomheden rettet mod de pårørendes store opgave i forbindelse med en udsendelse. Familienetværket oplever en efterspørgsel på information om netop den side af en udsendelse fra de pårørende og vurderer derfor, at det har en betydelig effekt, at de er til stede ved orienteringerne. De sørger for at tale ind i vigtigheden af forventningsafstemning og får tilbagemeldinger på, at det afhjælper nogle af de udfordringer, som familien kan opleve

før, under og efter udsendelse. Samtidig giver deres oplæg viden, som skaber tryghed og ro på hjemmefronten, så soldaten kan have fokus på opgaven i INTOPS.

Den anden del af deres indsats har med efterværn af gøre. Deltagelsen ved Veterancentrets afholdte samtalegrupper og SSOPs unge- og forældrecamps er relationsopbyggende i forhold til udsatte børn og deres forældre. Familienetværket får feedback fra forældre fra forældrecamps, som beretter om mere selvsikkerhed i forældrerollen. At Familienetværket samarbejder om målgruppen giver den effekt, at blandt andet faglighederne i Veterancentret kan arbejde i dybden med børnene, mens netværket tager sig af samværet med forældrene og giver dem en frivillig, som også er pårørende, at kunne spejle sig i. Veterancentrets undersøgelse af samtalegrupperne viser en meget positiv feedback fra forældrene, hvilket Familienetværket har andel i (se bilag vedrørende Veterancentrets samtalegrupper).

Samarbejdet med SSOP, Kontaktofficerer og Veterancentret og uddelingen af børnemedaljer har givet et bredt samarbejde i hele veteranmiljøet. Der er en øget efterspørgsel efter at samarbejde med Familienetværket, blandt andet fra kommuner i forhold til at bistå pårørendegrupper. Uddelingen af børnemedaljerne har ligeledes den effekt, at børnenes påvirkning under en udsendelse bliver anerkendt. Børnenes stolthed ved uddelingerne af medaljerne er tydelig, og det har betydning for forældrene, der er glade for anerkendelsen af deres børn.

Beskriv styrker:

Familienetværket er den eneste frivillige aktør, der har fokus på de almindelige familiemæssige problemstillinger under en udsendelse før, under og efter. Samtidig aflaster netværket Veterancentret i forhold til de familier, der ikke nødvendigvis har behov for professionel hjælp i hverdagen, men hvor dialog med en frivillig afhjælper behov for støtte.

Familienetværket er dannet af frivillige og pårørende. Det har en positiv betydning for de pårørende til en udsendt, at der er mulighed for at opnå kontakt på en anden måde end der er til fagpersoner, og at de frivillige har en erfaring med og viden om, hvad der er på spil af udfordringer og behov for støtte i forhold til hele familien.

Familienetværket forholder sig mestendels til de pårørende, hvilket er en stor fordel, da de ellers ofte kan blive vedhæng til soldaten/veteranen ved arrangementer.

Beskriv udfordringer:

Der er til dels et overlap mellem Veterancentret og Familienetværket i forbindelse med afholdelse af pårørendearrangementer hos Forsvaret. Som anført ovenfor er der forskellige opmærksomheder i den forbindelse, og budskaberne bliver anderledes fra en fagperson i forhold til en pårørende, som har oplevelserne bag sig.

De fleste frivillige i Familienetværket har stillinger, som bevirker, at planlægning fylder en del. De melder sjældent afbud til pårørendearrangementer, selvom de er arbejdsramte. Det kan være en udfordring for de frivillige fra netværket at samarbejde med andre, der ofte er pensionerede eller har tid af anden grund.

Familienetværket ønsker et endnu bedre samarbejde med blandt andet Søværnet og Aalborg Kaserne i forbindelse med enkeltmandsudsendelser, samt Flyvestation Skrydstrup og Air Transport Wing på Flyvestation Aalborg. De oplever udfordringer i forhold til BST 400-1 Bestemmelse om aktiviteter målrettet udsendte, og pårørende til udsendt personale, angående afholdelse af pårørendearrangementer hos Forsvaret. Familienetværket oplever, at de ikke altid bliver inviteret med til arrangementerne jf. bestemmelsen. Samarbejdet med Søværnet går langsomt fremad, men her opleves lignende udfordringer.

En stor del af Forsvarets missioner har ændret karakter i forhold til kampintensitet, hvilket har medført, at generelle indsatser vedrørende familie og pårørende før, under og efter

udsendelsen til tider negligeres – herunder pårørendearrangementernes fokus på baglandets behov. Mange af udfordringerne for pårørende er stadig relevante, da det handler om afsavn og at få en hverdag til at fungere alene under udsendelsen.

Overvej det fremadrettede perspektiv:

Familienetværket er af den holdning, at deres frivillige bruger mange ressourcer på at 'opdrage' nye kontaktofficerer. De ønsker sammen med Veterancenteret at få forankret den gode viden, som overleveres ved eksempelvis pårørendearrangementer således, at man ikke skal opfinde/erfare den viden igen i fremtiden. Der er et ønske om vidensmateriale til KTO i form af nedskrevne erfaringer m.v. Netværket vil gerne styrke strukturen i samarbejdet med Forsvaret.

Der er ligeledes et ønske om at afholde flere grupper for de pårørende samt grupper for skadede veteraners pårørende, såfremt det ikke bliver en del af Veterancentrets tilbud.

I 2020 er der i samarbejde med SSOP planlagt to weekendcamps for unge over 17 år.

Det er vanskeligt at forudsige, hvilke konsekvenser det ville have, hvis Familienetværket ikke var et tilbud, da det forebyggende arbejde overfor de pårørende er svært at måle på. De pårørende, som Familienetværket er i kontakt med, og som er meget påvirkede under udsendelsen, er som oftest nogen, der ikke har deltaget i pårørendearrangementer og derfor ikke er blevet klædt på.

Hvis bidraget fra Familienetværket i forbindelse med pårørendearrangementerne udelades, vil foreningens grundlag stort set være væk, idet Familienetværket primært adskiller sig fra andre aktører her. Man kan nedjustere indsatsen, hvis der ikke er et ønske om et frivilligt element på pårørendearrangementer. Men den særlige vinkel, som Familienetværkets deltagelse giver, betyder, at man rammer flere forskellige målgruppers behov. Dette bidrag er forebyggende og absolut hovedopgaven i Familienetværkets opgaveportefølje.

I forhold til Familienetværkets bidrag ind i samtalegrupperne hos Veterancentret løfter de frivillige en vigtig rolle igennem deres relation til forældrene.

Fokusområde:	Pårørende og Børn
Indsats:	Indsats overfor veteraner og børn
Aktør:	Støt Soldater og Pårørende

Beskriv den nuværende indsats, herunder økonomi:

Støt Soldater og Pårørende (SSOP) er en frivillig forening, der yder professionel hjælp til veteraner og deres familier. Deres arbejde består i at koordinere og formidle den professionelle og økonomiske hjælp til veteraner og deres familier.

Foreningen har to kerneaktiviteter: Individuel støtte på baggrund af konkrete ansøgninger og projekt "De Usynlige Børn" – en helhedsindsats for familien.

SSOP modtager ansøgninger fra veteraner og/eller deres pårørende, Veterancentret, Hærens Konstabel- og Korporalforening (HKKF) eller andre, der på vegne af veteranen eller familien søger om økonomisk støtte til fx indskud til en lejlighed, tandlægebehandling, psykologbehandling for børn og unge og misbrugsbehandling. Foreningen tilbyder coachingforløb til hele familien samt en voksenven/buddy-makker ordning.

Derudover afholder SSOP børnecamp, unge-netværkscamp og voksencamp 1-2 gange om året. Formålet med SSOP's camps er at give de børn, unge og forældre, som deltager succesoplevelser, styrke deres selvværd, værktøjer til at håndtere deres daglige udfordringer, kompetencer til at lære at træffe gode beslutninger for deres liv og at møde andre i samme situation, som de kan identificere sig med. På campene identificerer SSOP, om deltagerne har yderligere behov for støtte.

SSOP har i 2019 haft indtægter på 2,7 mio. kr., hvoraf knap 90 pct. hidrører fra små og store donationer og sponsorater, herunder 75.000 kr. fra Veterancentrets 2 mio. kr. pulje. SSOP har på nuværende tidspunkt 500 kontingentbetalende medlemmer.

I 2019 er midlerne blandt andet anvendt til uddelinger til enkelte veteraner (1,4 mio. kr.) herunder uddelingerne til støtte for børn og unge fx familierådgivning, lektiehjælp og psykologsamtaler (0,8 mio. kr.) og til børne- og forældrecamps (0,7 mio. kr.).

Frivillige i SSOP har i 2019 anvendt ca. 3.500 timer. SSOP har siden opstart af camps i 2015 haft kontakt med 150-200 veteranfamilier gennem disse.

Vurder effekten:

SSOP vurderer, på baggrund af de mange positive tilbagemeldinger de får fra både enkeltpersoner og familier, at deres tilbud har en stor effekt. Børne/unge camps er ligeledes blevet evalueret af Watson og Osborne tilknyttet Northumbria University i UK, og evalueringen viser en generelt øget trivsel blandt de børn, som har deltaget.

Flere børn og unge kommer igen år efter år og bliver uddannet ungecoach og fungerer derfor som rollemodel og støttende tillidsperson for nye og mindre børn, som er på camp for første gang. På den måde giver børn/unge af veteraner deres erfaringer videre til andre børn/unge, som er sårbare og har brug for støtte.

Evalueringen af SSOP børnecamp viser, at 68 pct. af deltagerne viste signifikant forbedret mental trivsel efter at have deltaget i campen. Når man hertil lægger de yderlige tiltag, som SSOP bidrager med til de børn og unge, der har brug for dette samt familiernes gentagende deltagelse på flere camps over årene, er det SSOP egen vurdering, at indsatsen har en meget stor effekt for disse børn og deres fremtidsperspektiver.

SSOP oplever, at der er efterspørgsel på støtte og hjælp til veteraner og pårørende fra SSOP, og de løser en opgave, som blandt andet Veterancentret ikke kan. Fx at betale for en servicehund, tandbehandling og lignende samt det samlede tilbud til børnene og deres

familier.

Beskriv styrker:

SSOP vurderer selv, at det er en styrke, at de er baseret på frivillighed.

Til uddelingsudvalget er der tilknyttet flere eksperter, ligesom der anvendes fagprofessionelle til de tilbud, som SSOP støtter (blandt andet psykologer, familierådgivere, Mentor-Danmark osv.), hvilket SSOP vurderer, sikrer fagligt valide indsatser.

Der er stor fleksibilitet og hurtig sagsbehandling med en sagsbehandlingstid på 16 dage.

SSOP samarbejder med andre aktører om fx servicehunde eller misbrugsbehandling, hvor blandt andet Veterancentret, Voice of Pets, Tjele med videre kobler SSOP på/bliver koblet på af SSOP. Således er der flere aktører inde i processen – hver med deres kernekompetence.

SSOP vurderer, at det er en væsentlig præmis for deres fortsatte indsats, at de har det bredest mulige samarbejde med en lang række interessenter herunder: Veterancentret, Familienetværket, Livlinjen, Danmarks Veteraner, Soldaterlegatet og The Baton.

Beskriv udfordringer:

SSOP er opmærksomme på, at der med de mange forskellige foreninger og støttemuligheder kan forekomme overlap. Derfor er der en øget opmærksomhed på at undgå overlap ved at henvise til andre initiativer fx til kommunens eller Veterancentrets tilbud, ligesom man løbende har dialog med fx Soldaterlegatet om, hvad og hvem de støtter, så SSOP kan fokusere andetsteds.

Indsatsen er begrænset af ressourcer, da der opleves at være et større behov for direkte økonomisk støtte til veteranerne og deres familier samt midler til at afvikle og drive flere camps og andre arrangementer, end SSOP har til rådighed.
Det kan være svært at rekruttere stabile frivillige, og der vil derfor være behov for i fremtiden at anvende betalt arbejdskraft i større omfang.

Hertil anses økonomi som en udfordring, da det varierer fra år til år, hvor mange midler SSOP er i stand til at få rejst, hvorfor kontinuitet i indsatsen kan være udfordret. SSOP oplever således, at det vil være af væsentlig betydning, hvis der vil kunne bevilliges midler over finansloven.

SSOP har tidligere været godkendt efter ligningslovens § 8A, stk. 2 til at modtage donationer, hvor gavegiver kunne fratrække beløbet. Grundet lovændring er dette i dag ikke muligt.

Overvej det fremadrettede perspektiv:

Fremadrettet ønsker SSOP at styrke indsatsen på følgende to områder:

<u>Projekt "De Usynlige Børn":</u>
SSOP ønsker at fortsætte indsatsen med støtte til hele familien og udvide den med en sammenhængende rehabiliterende helhedsindsats. Dette i et samarbejde med Familieenheden ved Veterancentret og Familienetværket.

<u>Individuel støtte:</u>
SSOP ønsker at fortsætte støtte til de enkelte veteraner og deres pårørende samt udvide den med en tovholderrolle og opfølgning.

SSOP oplever, at de yder en vigtig indsats for mange, både veteraner og deres pårørende herunder særligt børn og unge. Dette bidrag vil forsvinde, hvis indsatsen ophører, og det vurderes ikke, at andre foreninger eller det offentlige pt. vil kunne løfte denne opgave.

SSOP vurderer løbende relevansen af deres indsatser, og om enkelte tilbud eller dele af tilbuddene kan undværes eller overtages af andre. Derfor er samarbejdet med fx Soldaterlegatet og andre organisationer relevant og altid i en proces, hvor det overvejes, hvem og hvordan opgaven løses mest optimalt.

Fokusområde:	Pårørende og Børn
Indsats:	Pårørendearrangementer
Aktør:	Kontaktofficerer fra alle tre værn

Beskriv den nuværende indsats, herunder økonomi:
Formålet med pårørendearrangementerne er at skabe tryghed/klarhed og informere pårørende til soldaten om missionen, den lokale kultur, karakteren af missionen/opgaven, som soldaterne skal løse samt, hvordan kontakten til/fra missionsområdet og hjem vil fungere. Desuden bidrager pårørendearrangementerne til at informere om, hvilken støtte og hjælp de pårørende kan søge før, under og efter missionen. Kontaktofficererne (KTO) planlægger, tilrettelægger, gennemfører og kontrollerer pårørendearrangementerne på vegne af myndigheden og er derfor altid til stede. Flyvevåbnet, Søværnet og Hæren afvikler forskellige typer arrangementer alt efter hvilken type mission, de står overfor, og hvad der er tradition for i det enkelte værn. For Flyvevåbnet vil både KTO, kontingentchefen, Veterancentret og præster være til rådighed. For Hæren vil der ud over chefer tilknyttet missionen være tilstedeværelse af Veterancentret, Organisationen for Personlig Rådgivning og Kollegastøtte (OPRK) samt frivillige organisationer (Familienetværket og Veteranstøtten). Søværnets arrangementer gennemføres ofte uden tilstedeværelse af Veterancentret og frivillige organisationer. Ved pårørendearrangementerne deltager soldatens familie: Ægtefælle/kæreste, børn, forældre samt nærmeste venner, og der er særlige aktiviteter rettet mod børnene. Ved Søværnet er der eksempelvis besøg og rundvisning på skibet, så børnene kan se, hvor soldaten skal bo. Ved flyvevåbnet er der rundvisning på flyvestationen og fremvisning af helikopterne. Ved hæren kan det være besøg hos hundeskolen og så videre. Andre steder er der legeområde i en gymnastiksal, filmafspilning osv. Ved flere pårørendearrangementer, eksempelvis i forbindelse med enkeltmandsudsendelser, er der en særlig aktivitet for børnene sammen med soldaten. Sammen laver de 'Missionsmappen', hvori der kan indsættes billeder, laves tegninger og skrives aftaler. Ved Flyvevåbnet og Søværnet er det ofte det samme personel, som udsendes, og derfor oplever nogle KTO', at deltagelsen og interessen for at være til stede daler jo flere gange soldaten sendes ud. Familien værner om den sparsomme tid derhjemme, og de kender efterhånden nok til procedurerne under missionen til at føle sig trygge og sikre. Kontaktofficererne oplyser, at der ved arrangementerne serveres et måltid mad, kaffe og kage. Der kan ligeledes betales for eller arrangeres fælles transport. De faglige indlæg fra eksempelvis Veterancentret, de frivillige foreningers deltagelse med mere ved arrangementerne er omkostningsfrit for regimenterne. I Hæren anvendes der i alt 10 årsværk til funktionen Kontaktofficer (både forebyggende indsats og pårørendearrangementer). Én ved hvert regiment og én i Hærkommandoen. Betegnelsen kontaktofficer dækker over funktionen, men kan også varetages af en mellemleder eller en civil C300. Funktionen er en fuldtidsstilling med skråstregsfunktioner som fx presseinformationsofficer. I Søværnet og i Flyvevåbnet er strukturen anerledes, og det er ofte en sekundær/tertiær skråstregsfunktion at være kontaktofficer. I disse to værn blev der i alt i 2019 anvendt ca. 1 årsværk på Kontaktofficersordningen. Samlet set anvendte Forsvaret ca. 176.000 kr. i 2019 på driftsudgifter til funktionen Kontaktofficer (både forebyggende indsats og pårørendearrangementer). Generelt oplyser Kontaktofficererne, at tidsforbruget afhænger af antal udsendelser og missioner.

Vurder effekten:
KTO' vurderer, at pårørendearrangementerne giver tryghed til de pårørende. De ved, hvor soldaten skal udsendes til. De har kendskab til, hvilke kommunikationsmuligheder, der er til rådighed og hvornår. Det skaber klarhed og ro hos familien og dermed også for soldaten, da han/hun ved, at der er et sikkerhedsnet omkring familien. Desuden giver arrangementerne også mulighed for, at soldaten og de pårørende efterfølgende kan lave nogle aftaler med henblik på fx, hvor ofte de er i kontakt. En af KTO' oplyser, at der hos dem etableres netværksgrupper via sociale medier i forbindelse med arrangementerne. KTO' modtager efterfølgende ros for arrangementerne fra de pårørende, som føler sig værdsat og anerkendt. De pårørende er glade for at få viden om, hvordan og hvem de kontakter, hvis der er problemer. Der oplyses ydermere om samarbejdspartnere som Veteranstøtten, Veterancentret, Forsvarets Sanitetskommando, andre KTO', Familienetværket og m.fl. Desuden støtter KTO' med oplysninger om samtalegrupper og PREP (parforholdskurser), afholdt af Veterancentret, samt kontakt til socialrådgivere og psykologer herfra. Det er de interviewede kontaktofficerers oplevelse, at arrangementerne lever op til formålet med at støtte de pårørende før, under og efter missionen. Indsatsen gør den forskel, at de pårørende er mere rolige og trygge, mens soldaten er i missionsområdet. En fælles tilbagemelding fra KTO' er, at når der er ro på hjemmefronten, så er soldaten også mere afslappet og kan fokusere på at løse sin opgave. Desuden er støtten til de pårørende med til at reducere risikoen for repatriering.
Beskriv styrker:
For alle tre værn beskrives den gennemgående styrke som det, at der skabes klarhed og dermed tryghed for veteranens pårørende før, under og efter udsendelse. Arrangementerne opleves af de pårørende som anerkendelse, hvor Forsvaret fremstår imødekommende og troværdigt, og hvor der tages ansvar for hele familien. For to af værnene, Hæren og Flyvevåbnet, anses det for en styrke, at der er en bred repræsentation af samarbejdspartnere og andre relevante aktører, som kan støtte familien under soldatens udsendelse. Hertil vurderes det at være positivt, at det er de samme ressourcepersoner, der deltager i arrangementerne, så soldaten og de pårørende har overblik over de fagpersoner og frivillige, som de kan henvende sig til ved behov.
Beskriv udfordringer:
Én enkelt KTO udtaler, at der er et overlap i forhold til de frivillige foreninger, her tænkes på Veteranstøtten, Familienetværket samt Støt Soldater og Pårørende, som alle fokuserer en del af eller hele deres indsats på soldatens familie. Den samlede tilbagemelding fra de fire informanter er dog en oplevelse af, at arrangementerne er tilpasset de pårørendes behov, og at der er mulighed for fleksibilitet i forbindelse med eksempelvis størrelse og længde på missionen og antal af soldater. Det kan være svært at afholde pårørendearrangementer og skabe rum for børnene, da der ikke er ressourcer til at passe børnene i forbindelse med orienteringerne. Denne udfordring mener de, der bør tænkes løsninger i forhold til. Flyvevåbnet udtaler, at de oplever det som en barriere, at de rutinerede familier vælger pårørendearrangementerne fra og derfor ikke får informationer med sig, som kan være opdaterede og relevante.
Overvej det fremadrettede perspektiv:
KTO' fra Hæren udtaler, at de har fundet et fornuftigt leje for antallet af arrangementer, og at de kontinuerligt lytter til de pårørende og justerer på det, som er muligt at lave ændrin-

ger i forhold til.

Hos Flyvevåbnets KTO er oplevelsen, at der mangler handlefrihed indenfor de gældende bestemmelser.

KTO' fra Søværnet ønsker i forbindelse med det fremadrettede arbejde en større grad af gensidig synlighed og samarbejde mellem Søværnet og Veterancentret.

For at tænke veteranens/soldatens familie ind i arrangementerne forsøger KTO' at arrangere aktiviteter for børnene med eksempelvis legeområde og film. I Flyvevåbnet og nogle steder i Hæren, har man flyttet 'pårørendearrangementet efter udsendelse' til det tidspunkt, hvor soldaterne får medaljer og afslutter deres mission. Således afslutter hele familien sammen missionen, og både soldaten og børnene får via Familienetværket medaljer samme dag. Generelt efterspørges ressourcer til at passe børnene i forbindelse med orienteringerne, denne ressource har myndighederne ikke.

Der er for alle tre værn en oplevelse af, at hvis pårørendearrangementerne ophører, vil det betyde utrygge og frustrerede familier og dermed soldater, som ikke kan koncentrere sig om deres mission. De pårørende vil stå alene med deres udfordringer og mangle viden om, hvor og hvordan de finder den relevante og rette støtte. Samstemmigt siger KTO', at de vil få flere soldater hjem før tid grundet private udfordringer.

Der er forskel på behov for pårørendearrangementer og indhold af disse for de tre værn. KTO' fra Hæren udtaler, at det ikke er muligt at nedjustere indsatsen. Den er allerede på et minimum i forhold til det opdrag, som ligger i Veterancentrets BST 400-1 Bestemmelse om aktiviteter målrettet udsendte, og pårørende til udsendt personale. Flyvevåbnets KTO oplever, at man qua et andet udsendelsesmønster kan ændre på pårørendearrangementerne, så det står i relation til den specifikke udsendelse/mission. Man behøver nødvendigvis ikke at anvende alle "varer fra hylden" (jævnfør BST 400-1), men de skal være afhængige af missionen og opgaven.

Tre ud af fire KTO' vurderer, at der er et uudnyttet samarbejdspotentiale mellem pårørendearrangementers KTO' og Veterancentret – særligt i forhold til arrangementer for børn under pårørendearrangementerne.

Én KTO ønsker en målrettet orientering for børn – 'en orientering i børnehøjde'. Ønsket kommer på baggrund af tidligere gode erfaringer, hvor Veterancentret har gennemført dette ved pårørendearrangementerne ved enkeltmandsudsendelserne.

Bilag 2

Evaluering af veteranindsats 2020

Fremadrettede indsatser drøftet på workshops

Pårørende og børn

Indhold

Pårørendearrangementer hos Forsvaret 1
Netværk, der sammen løfter lokale indsatser for børn og unge 4
Veterancenterets familieindsats..... 7

Fokusområde:	**Pårørende og børn**
Tema:	**Pårørendearrangementer hos Forsvaret**
Deltagende aktører:	**Familienetværket, Frømandskorpsets Sociale Netværk, Jægerkorpsets Sociale Netværk, Klub Veterankids Bornholm, Veteranstøtten, Faktor 8, Kontaktofficerer fra alle værn, Forsvarsministeriet, Veterancentret.**

Beskriv workshoppens formål, målgruppe og indhold

Formålet med workshoppen var at samle aktører med forskellige baggrunde og en interesse i at diskutere og tænke udvikling i forbindelse med arrangementerne.

De deltagende aktører arbejdede med følgende undertemaer:

- Indhold af arrangementerne
- Anerkendelse
- Forebyggelse
- Præventiv sygdomsforståelse
- Information og viden
- Tilgængelighed.

Der blev arbejdet med temaerne i forskellige grupper, som var sammensat på tværs af deltagernes faglighed og erfaring.

Resultatet af workshoppen er en række konkrete forslag til nye tiltag på pårørendeområdet.

Resumé af workshoppen

Deltagerne blev anmodet om at drøfte form og indhold på de, af Kontaktofficererne (KTO), afholdte Pårørendearrangementer. Arrangementerne ligger før, under og efter udsendelse og adresserer relevante emner for familierne og de øvrige pårørende.

<u>Vilkår for Kontaktofficersordningen</u>
Et gennemgående tema i drøftelserne var de uens forhold, der er for de forskellige KTO' både på tværs af de tre værn, men ligeledes også i selve ansættelserne. Således er det for nogle en skråstregsfunktion, hvor det for andre er en egentlig fuldtidsstilling.

Derudover vil der qua missionsbilledet være uens vilkår for de forskellige udsendelser i de tre værn, hvilket ligeledes udfordrer en fælles praksis. Fx kunne Flyvevåbnet berette om Pårørendearrangementer med meget lille fremmøde, da missionsbilledet for Flyvevåbnet er af en sådan karakter, at der er tale om korte og hyppige missioner.

<u>Best practice</u>
Et andet tema på workshoppen var oplevelsen af et meget uens indhold på de forskellige Pårørendearrangementer. Der blev gjort opmærksom på, at familier og pårørende havde et ønske om informationer, der i endnu højere grad er rettet mod de vanskeligheder og spørgsmål, der kan rejse sig i hverdagen, når den ene forælder i husstanden er fraværende i op til seks måneder.

Der blev peget på behov for, at KTO blev uddannet til at have en større viden omkring familiens og især børnenes behov. Af løsninger med vidensdeling blev der peget på udarbejdelse af power point af fagprofessionelle til brug for KTO. Slutteligt blev der peget på, at der skulle arbejdes mere med at få tilrettet tilbuddet om Pårørendearrangementer, således at det blev mere relevant for de pårørende at deltage, og at KTO i endnu højere grad end i dag skal lave et "salgsarbejde" for at få alle med.

Som afslutning evaluerede deltagerne dagen, og der var stor enighed om, at det havde været en positiv oplevelse at være indbudt til en workshop, hvor der var et fælles ansvar om at samarbejde omkring ideer og udvikling.

Idéer fra workshoppen

På baggrund af de faglige diskussioner blev følgende nye tiltag foreslået:

Flere ressourcer og mere uddannelse af KTO

Flere ressourcer til KTO-ordningen. Mere og bedre uddannelse af KTO', som afholder arrangementer før, under og efter udsendelser, så de har optimale forudsætninger for at målrette indhold til og håndtere familierne. Mere tid afsat til funktionen som KTO med fokus på familier. Flere timer i forbindelse med arrangementerne og ved skift af KTO. For mange er funktionen tertiær og langt nede på listen i forhold til deres andre funktioner. Med uddannelse skal de klædes bedre på til at kunne henvise til fagligheder og specialister gennem hele perioden. Under workshoppen kom det frem, at det var svært for familierne at finde tid til arrangementerne, og at der derfor ikke var et ønske om udvidelse af tid, men til gengæld mere kvalitet. Flere deltagere nævnte også et behov for, at KTO' gør et større forarbejde i at få familien med til arrangementerne, da det som oftest kun er soldaten selv, der får tilbuddet og skal videreformidle til de pårørende.

Håndbog til KTO for "best practice " ved Pårørendearrangementer

Håndbog (manual/gameplan), som tager udgangspunkt i bestemmelse om aktiviteter målrettet udsendt, og pårørende til udsendt personale (VETCBST BST 400-1), og som indeholder en basispakke af oplæg, som skal videreformidles til alle familier. Der opleves stor forskel på kvaliteten i pårørendearrangementerne og særligt i forhold til viden til familier og børn. Derudover kan orienteringerne tilpasses enheden og missionen. Håndbogen udvikles i samarbejde med pårørende, som har erfaring med, hvad der er vigtigt at vide for familien bag en udsendt. Håndbogen indeholder en slags opskrift på, hvordan man etablerer familierettede arrangementer, som giver generelle oplysninger til baglandet, og som er rettet mod at få hverdagen hjemme til at fungere uanset missionsområde og længde på udsendelse.

Veterancentrets Familieenhed deltagelse ved alle Pårørendearrangementer

Veterancentrets Familieenhed tænkes ind i orienteringer til Forsvaret og varetager opgaver/videreformidling på arrangementerne, som er rettet mod pårørende og særligt børnene. Der blev foreslået, at der sammen med børnene arbejdes med 'Missionsmapperne', som Familienetværket har anvendt enkelte steder i landet. Veterancentrets Familieenhed og andre fagligheder samt Familienetværket danner parløb om dette på arrangementerne. Veterancentrets Familieenhed vil ikke kunne deltage i samtlige pårørendearrangementer, og der er derfor et behov for at brede opgaven ud, så børn til alle arrangementer bliver tilbudt at lave en 'Missionsmappe'. Veterancentret skal være med til fagligt at kvalificere arrangementerne. Det er vigtigt, at den/de pårørendes del i udsendelse italesættes.

Peer-to-peer og netværksskabelse

Oplæg fra pårørende om, hvordan det opleves at være pårørende til en udsendt soldat. Eventuel inddragelse af større børn ved mindre arrangementer. Her tænkes peer-to-peer-tankegangen som forebyggende initiativ og en mulighed for netværksskabelse.

App med information til både de pårørende og soldaten

En App skal kunne skabe en fælles platform, som henvender sig til hele familien. Ligeledes skal den dele sig i to spor, som er relevante for henholdsvis den, som er udsendt og de, der er hjemme. App' kan deles op i kategorierne 'før/under/efter', men der er også ønsker om, at den taler ind i de pårørendes verden i højere grad med kategorier som 'børn/familie/hverdag/ udsendelse' og så videre. App' skal fungere som en platform, hvor vigtige og generelle oplysninger er samlet og kan tilgås når som helst.

Videoklip om børns reaktioner før, under og efter udsendelse
Videoklippene skal indeholde helt konkret viden om, hvad man kan forvente, er alderssvarende reaktioner for børn i forskellige situationer samt forslag til, hvordan man kan imødegå børnene i sådanne. Videoklip til forældre, der har behov for sparring, men også videoklip af børn, som har erfaring med lignende situationer og kan sætte ord på dem, så andre børn kan spejle sig i deres fortællinger.

Folder
En folder til de pårørende, som skal indeholde generelle informationer om udsendelser rettet mod familierne. Opdatering af det gode skriftlige materiale, som Veterancentret har målrettet de forskellige pårørende. Der skal være opmærksomhed på at få begge køn repræsenteret og at få beskrevet eksempelvis specialstyrkernes baglands særlige forhold som en tilføjelse. Udleveres ved alle pårørendearrangementer eller ved anden kontakt, hvis de pårørende er forhindret i at deltage.

Idékatalog
Et idekatalog til, hvordan familierne kan bevare en god og tryg kontakt mellem den udsendte og børnene. Et sådant idekatalog kunne udleveres ved alle pårørendearrangementer og derudover efter behov.

Fokusområde:	**Pårørende og børn**
Tema:	**Netværk, der sammen løfter lokale indsatser for børn og unge**
Deltagende aktører:	**Familienetværket, Støt Soldater og Pårørende, Klub Veterankids Bornholm, Faktor 8, KFUM, Fonden Danske Veteranhjem, DIF Soldaterprojekt, Sikkerhedskonsulenterne, Rusmiddelcenter Slagelse, Veterankoordinator Guldborgsund, Forsvarsministeriet, Veterancentret.**

Beskriv workshoppens formål, målgruppe og indhold

Formålet med workshoppen var at samle aktører med forskellige baggrunde og en interesse i at diskutere, hvad netværk for børn/unge skal kunne, og hvordan man sammen møder behovet for disse.

De deltagende aktører arbejdede med følgende undertemaer:

- Hvad er der behov for, at et netværk for børn og unge af soldater/veteraner skal kunne?
- Hvad kan man hver især byde ind med for at styrke de forskellige netværk?
- Hvad kan man gøre bedre set fra et børneperspektiv?
- Hvordan spiller man hinanden bedre?
- Hvordan klæder man hinanden bedst på og sikrer videndeling om netværk, der findes?
- Hvordan klæder Veterancentret bedst samarbejdspartnere på i forhold til viden?

Resultatet af workshoppen er en række konkrete forslag til nye tiltag på pårørendeområdet.

Resumé af workshoppen

Deltagerne blev anmodet om at afdække eksisterende netværk omkring børn og unge af veteraner samt identificere behov for udvikling af yderligere netværk til støtte for børn og unge af soldater, der er udsendt, eller hvor den ene forælder er psykisk såret efter udsendelse.

<u>Vidensdeling</u>
Et gennemgående tema i drøftelserne var styrken ved, at børn/unge formidler viden og erfaringer til hinanden a la peer-to-peer. De forskellige aktører var enige om, at børn/unge i ligeså høj grad har behov for at kunne spejle sig i hinanden som at få hjælp og støtte fra voksne.

Der bliver allerede arbejdet med lignende koncepter i dag ved diverse ferielejre, hvor det er tydeligt, at børn og unge får stort udbytte af at kunne spejle sig i hinanden. De unge, der deler ud af erfaringer vokser i rollen og de andre unge får en ligesindet at spejle sig i. Det blev tillige drøftet, hvordan børn/unge i al almindelighed har gavn af at tale med andre børn/unge, fremfor at voksne definerer, hvad børnene har behov for. Det gælder fx styrken ved at dele fælles erfaringer og strategier ved afsavn, eller ved at bo sammen med en forælder, der i perioder er udfordret af psykiske efterreaktioner.

Under vidensdeling kom der ideer frem om at etablere et korps af børn/unge, som kan indgå i formidling på skoler, i daginstitutioner eller lignende. Her var der enighed om, at det skulle være unge, der i dag var kommet videre i livet, som kunne formidle egne erfaring og løsninger på svære problemer.

<u>Digitale løsninger</u>
Derudover var der drøftelser af, hvordan og på hvilke platforme unge i dag kommunikerer. Der var bred enighed om, at "analoge" kommunikationsformer som pjecer og lignende ikke appellerer til børn/unge i dag, og man derfor skal kigge i retning mod digitale løsninger a la

APP, chat forum etc. I drøftelserne blev det dog også tydeligt, at deltagerne ikke havde kendskab til, hvilke forum børn/unge i dag benytter sig af ved digitale medier, og at det således ville være nødvendigt at afdække dette ved en behovsanalyse.

Der blev peget på et mindre omfangsrigt tiltag end udvikling af digitale platforme. At producere videoer til fx YouTube eller lignende platforme af unge til andre børn/unge med viden og erfaringer omkring specifikke emner, fx afsavn, angst for, at der skal ske forældre noget i missionsområdet, leve med en forælder med efterreaktioner etc.

Deltagerne gav udtryk for, at det havde været en positiv oplevelse at være indbudt til en workshop, hvor det blev et fælles ansvar at arbejde sammen mod et resultat, og at de værdsatte inddragelse og netværksdannelse på tværs dagen igennem.

Idéer fra workshoppen

På baggrund af de faglige diskussioner blev følgende nye tiltag foreslået:

Netværksgrupper for familier
Netværksgrupper for familier etableres før udsendelse i et samarbejde mellem kontaktofficerer (KTO), Veterancentret, frivillige aktører og familier. Viden om disse grupper bliver formidlet på pårørendearrangementer af andre soldater/veteranfamilier og via oplysning på diverse relevante hjemmesider eksempelvis gennem videospots og gennem KTO. Netværksgrupperne mødes på udvalgte lokationer en gang månedligt med aktiviteter for familier og børn. Grupperne afsluttes med middag. Der er behov for en facilitator, som tager ansvaret for at starte netværket op. Det er tænkt som et gennemgående, åbent og lokalt forankret tilbud, hvor også familierne påtager sig ansvar for aktiviteter.

Formidlingskorps til oplysning i skoler/dagtilbud
Formidlingskorps til oplysning/videndeling i skoler og daginstitutioner. Korpset skal bestå af Veterancentrets Familieenhed, familier, frivillige aktører og fremskudte medarbejdere fra kommunerne (eksempelvis veterankoordinatorer). Formidlingskorpset bookes gennem en koordinerende aktør. Korpset skal anvende videospots, kortfilm, links og en 'pixibog' til personale og pårørende om soldaters udsendelse og hjemkomst samt familielivet med en veteran, som oplever efterreaktioner. Det skal produceres og sendes til skoler samt lægges på relevante sociale medier, som er de unges platforme.

"Udsendt af Danmark" i børneperspektiv
Pendant til 'Udsendt af Danmark's initiativ '365 historier', hvor det er børn/unge, der videregiver viden til børn/unge og voksne. Videoklip til dette optages eksempelvis på SSOP's børne- og ungecamp via en kreativ workshop, hvor børnene er med til at tilrettelægge og har hovedrollerne. Anvendes i forhold til ovenstående punkts videndeling.

Oprettelse af et børneambassadørkorps
Børneambassadører. Et korps af børn, der kan klæde professionelle, andre børn, voksne og forældre på i forhold til, hvad børn af soldater og veteraner har brug for. Med en opmærksomhed på den gode historie: 'Hvilke færdigheder fik jeg?' Korpset ville kunne rykke ud til skoler, på pårørendearrangementer og lignende. Børneambassadørerne kunne introducere 'Børnenes netværkscirkel' ved pårørendearrangementer.

Oprettelse af Frivilligt Veteranbørnsforum
Frivilligt Veteranbørnsforum oprettes som en pendant til Frivilligt Veteranforum. Et forum som afholdes én til to gange årligt, hvor aktører indenfor familier og særligt børn/unge på veteranområdet mødes. Frivilligt Veteranbørnsforum er til videndeling om eksempelvis lokale netværk fra Veterancentrets Familieenhed og andre aktører. Et forum, hvor opmærksomheden holdes på at samarbejde om soldater/veteraners familiers gode liv og kende til efterspørgsel, tilbud og muligheder for at undgå, at der er efterspørgsel, som ikke mødes grundet manglende kendskab. Veterancentret virker som bindeled mellem Frivilligt Vete-

ranbørnsforum og kommunernes veterankoordinatorer, da viden fra forummet bliver videregivet i forbindelse med de samlinger, som koordinatorerne indbydes til halvårligt af Veterancentret.

"Safe Zones" for børn
"Kids Safe Zone" eller "Young Safe Zone" er en juniorudgave af DIF Soldaterprojekts "Safe Zone" for veteraner. Børn af veteraner samles i et fællesskab omkring idræt og fysiske aktiviteter. Samarbejde med Veterancentrets Familieenhed og samtalegruppeledere kunne være givende, særligt hvis der oprettes tiltag for unge, som kan være svære at oprette samtalegrupper til. "Safe Zones" kunne være et alternativ.

Årlig konference om børne/ungeområdet
Årlig konference over to dage, hvor en bred vifte af relevante aktører fordyber sig i børn/ungeområdet. Her afholdes oplæg med viden indenfor området fra fagpersoner/interessenter, hvorved deltagerne deler fælles viden. Ligeledes arbejder deltagerne med temaer i workshopformat på tværs af faglighed, baggrund og interesse. Der var forslag om, at en legatsøgning skulle finansiere denne konference. Det kom ikke frem på workshoppen, hvem der skulle være ansvarlige for en eventuel konference og legatsøgningen dertil.

Bedre vidensdeling om lokale netværk for børn
Viden om lokale netværk for børn skal i bred udstrækning videregives til kommuner eventuelt via 'Fælles om veteraner'. Der skal oplyses om Veterancentrets Familieenhed, medarbejdernes viden om netværk samt ønsket om samarbejde på området. Familieenhedens medarbejdere kunne tænkes ind i et samarbejde med de opsøgende rådgivere og være med ude i kommunerne som repræsentanter.

Øget kendskab til eksisterende lokaliteter på veteranområdet
Anvendelse af eksisterende lokaliteter til afholdelse af arrangementer indenfor veteranområdet vedrørende børne- og unge. Blandt andet KFUM og Fonden Danske Veteranhjem vil meget gerne lægge lokaler til, så familierne får kendskab til stederne.

Praktisk støttekorps til børnefamilier
Praktisk støttekorps til børnefamilier, der ordner praktiske anliggender for familier, når der ikke er overskud til det i familien grundet soldatens fravær/veteranens udfordringer. Det kunne være opgaver som rengøring, tøjvask, indkøb med videre. Korpset skal etableres af frivillige kræfter.

Der var på workshoppen enighed om behovet for at øge veteranernes brug af de eksisterende netværk, der sammen løfter lokale indsatser for børn og unge, såvel som iværksættelsen af nye, mere målrettede, tiltag.

Fokusområde:	**Pårørende og børn**
Tema:	**Veterancenterets familieindsats**
Deltagende aktører:	**Familienetværket, Støt Soldater og Pårørende, Klub Veterankids Bornholm, Frømandskorpsets Sociale Netværk, Faktor 8, KFUM, Fonden Danske Veteranhjem, DIF Soldaterprojekt, Veteranstøtten, Sikkerhedskonsulenterne, Ung Revers/Novavi, Rusmiddelcenter Slagelse, Veterankoordinator Fredericia, Veterankoordinator Guldborgsund, PPR Varde, Forsvarsministeriet, Veterancentret.**

Beskriv workshoppens formål, målgruppe og indhold

Formålet med workshoppen var at samle aktører med forskellige baggrunde og interesser i at arbejde med forslag til udvikling af enheden samt en konkretisering af de behov, som enheden med indsatsen vil skulle arbejde med. Styrken med stor bredde i deltagerkredsen viste sig ved de meget forskellige vinkler over samme temaer, som er med til at danne grundlag for den endelige pakke vedrørende Veterancentrets Familieenhed.

Dagens undertemaer var blandt andet:

- Familieenhedens rolle – hvordan ser den ud fra et børneperspektiv?
- Hurtig, lokal og direkte indsats – hvad er det og hvordan møder man det?
- Koordinering og samarbejde – hvordan sikrer man sammen en helhedsorienteret indsats?

Resultatet af workshoppen er en række konkrete forslag til nye tiltag på pårørendeområdet.

Resumé af workshoppen

Deltagerne blev på workshoppen anmodet om at bidrage med deres erfaringer fra området samt identificere behovene for støtte indenfor Familieenhedens målgruppe og i fællesskab komme med konkrete forslag til indsatsområder.

<u>Helhedsorienteret indsats og vidensdeling:</u>
Et gennemgående tema i drøftelserne var, at indsatsen skulle være helhedsorienteret og rette sig mod hele familien for at sikre et fælles trivselsløft. Der blev talt om vigtigheden af at arbejde med en systemisk tilgang overfor familien og lave helhedsplaner. Generelt blev samarbejdet mellem de forskellige instanser, som har med familierne at gøre, af deltagerne italesat som en væsentlig forudsætning for, at helhedsplanerne lykkes. Derfor blev vidensdeling også i denne henseende et omdrejningspunkt. Deltagerne talte meget om vigtigheden af, at familiernes sager bliver fulgt til dørs på en måde, hvor instanserne taler sammen og kan henvise til hinanden således, at ingen familier med behov for støtte bliver tabt i struktur og system.

<u>Netværk og spejling til hele familien:</u>
Sideløbende med drøftelserne om professionelle/frivilliges netværks samarbejde om familierne, blev der på workshoppen talt om vigtigheden af at vise børn og unge, at de ikke er alene i at være i familier med udsendelser og ligeledes i familier, hvor efterreaktioner er hverdagsudfordringer. Derfor blev forebyggende netværk, hvor børn og unge danner relationer, som de kan knytte sig til gennem og efter en forældres udsendelse nævnt som en indsats, der kunne gøre en forskel på længere sigt. Det blev nævnt flere gange, at Veterancentrets samtalegrupper for børn og unge er et af de initiativer, som giver børnene og de unge nogle konkrete og brugbare redskaber, som gør en forskel.

Ligeledes blev behovet for støtte rettet mod forældre til veteraner med efterreaktioner nævnt som et forslag. En del af deltagerne har kontakt med forældre, som er udfordrede i

forhold til at have børn, som ikke trives i livet efter en udsendelse, og som for de flestes vedkommende er udenfor arbejdsmarkedet, har misbrugsproblemer etc. Forældrene har brug for støtte i forhold til at håndtere veteranens mistrivsel, som sætter dybe spor i deres eget liv. Deltagerne talte ind i, at en måde at blive hjulpet på, udover hos de fagprofessionelle, er at mødes med andre forældre, som er i samme situation, for at blive spejlet og høste erfaringer. Det samme gælder for søskende til veteraner, som også blev nævnt som en udsat gruppe.

Idéer fra workshoppen

På baggrund af de faglige diskussioner blev følgende nye tiltag foreslået:

Afdækning af lokale aktører/samarbejdspartneres procedurer og arbejdsgange
Afdækning af lokale aktører/samarbejdspartneres procedurer og arbejdsgange, som en sikring af, at tovholdere i sager kender til hinanden og samarbejder. Man kan lave lokale kataloger over samarbejdspartnere med oplysninger om, hvem der gør/kan hvad og hvordan man bedst kan bruges i samarbejdet om konkrete sager. Disse oplysninger kan eksempelvis deles i forbindelse med Frivilligt Veteranbørns Forum.

Udbrede viden om lokale netværk, tilbud og muligheder
Udbrede viden om lokale netværk, tilbud og muligheder for børn og unge af soldater og veteraner til kommuner og andre lokale samarbejdspartnere. Herunder særligt fokus på oplysning om udsendelse, hjemkomst og efterreaktioner med fokus på børn og unge til skolelærere, pædagoger og andet fagpersonale.

Frivilligt Veteranbørns Forum
Frivilligt Veteranbørns Forum samles en til to gange om året. Deltagerne er forskellige fagprofessionelle, organisationer, foreninger og de samles om vidensdeling indenfor området. Der var forslag om brug af oplægsholdere, som kan klæde deltagerne på indenfor forskellige familierettede emner.

Praktisk støttekorps til hjemmet
Praktisk støttekorps til hjemmet er et forslag fremkommet på baggrund af, at nogle familier er så pressede under en soldats udsendelse, og hvis en veteran har efterreaktioner, at der er behov for aflastning på det praktiske område. Her tænkes på rengøring, havearbejde, indkøb osv.

Fokus på søskende og forældre
Etablering af en indsats overfor søskende/forældre til veteraner er et særligt fokuspunkt, som blev nævnt flere gange. Der er allerede mulighed for hjælp til målgruppen via Veterancentret i dag, men en større opmærksomhed i forbindelse med, at Familieenheden nu etableres er efterspurgt. Her blev også tænkt på samtalegrupper for forældre til veteraner.

Idrætsaktiviteter til veteraners børn/unge
Kids Zones/Young Zones – idrætsprojekt til veteraners børn/unge (Samarbejde med DIF Soldaterprojekt). Et tilbud til børn og unge af udsatte veteraner, hvor de mødes om sport og leg, som et supplement til eksempelvis Veterancentrets samtalegrupper.

Mentorordning til forældre
Mentorordning til forældre (peer to peer), hvor forældre, som selv har været igennem et forløb med udsendelse og efterreaktioner skaber et rum, hvor forældre får muligheden for at lære af andres erfaringer og familier med genfundet overskud kan hjælpe andre familier videre.

Børneambassadørkorps
Børneambassadørkorps (peer to peer), hvor børn fortæller andre børn om deres stolthed ved en forælders udsendelse og ligeledes kan spejle de udfordringer, som der kan være ved at have en forælder udsendt og eventuelt efterfølgende at være en udsat familie med efterreaktioner som dagligdag.

Forskning
Forskning i forhold til, hvilke fremgangsmåder/metoder, der virker for de familier, som har behov for rådgivning og støtte hos Familieenheden. For langsigtet at kunne imødekomme behovene fra de pårørende bedst muligt var der et forslag om, at forske i forhold til, hvordan Familieenheden håndterer sager. Dette vil give mulighed for at sætte en retning i forhold til metode. Det var en vigtig del af forslaget, at retningen skulle være fleksibel og ikke generel, ligesom der var en opmærksomhed på, at det kan begrænse at tale om retning i forhold til konkrete sager.

Fokusområde:	**Pårørende og børn**
Øvrige forslag og ideer, der blev registreret på workshops, som der ikke har været arbejdet videre med.	• Botilbud til veteranfamilier • Lovmæssige juridiske ændringer, eksempelvis lov om samtykke og tavshedspligt. • Udvidelse af veteranbegrebet så ydelser og tilbud ligeledes gælder familier til NATOPS soldater/veteraner. • Udvikling af APP til brug for hele familien • Årlig konference med tema "Børn og unge af veteraner"

FORSVARSMINISTERIET

Holmens Kanal 9
1060 København K

Telefon + 45 7281 0000
E-mail:fmn@fmn.dk
www.fmn.dk

EAN: 580002012000
CVR:25775635